

Prosjektrapport nr. 9/2012

Utfordringer og muligheter på Agder

Innspill til diskusjon om regional utvikling og
regional planstrategi

Hans Chr Garmann Johnsen og Roger Normann (red.)

Tittel: Utfordringer og muligheter på Agder: Innspill til diskusjon om regional utvikling og planstrategi

Forfattere: Hans Chr Garmann Johnsen og Roger Normann (red.)

Rapport: Prosjektrapport nr. 9/2012

ISSN-nummer (pdf): 0808-5544

Trykkeri: Kai Hansen, 4626 Kristiansand

Bestillingsinformasjon

Utgiver: Agderforskning
Gimlemoen 19
N-4630 Kristiansand

Telefon: 48 01 05 20

Telefaks: 38 14 22 01

E-post: post@agderforskning.no

Hjemmeside: <http://www.agderforskning.no>

Forord

Denne rapporten er bestilt av de to fylkeskommunene på Agder i forbindelse med arbeidet med regional planstrategi. RIS-senteret (Center for Advanced Studies in Regional Innovation Strategies) ved UiA og Agderforskning har fått oppdraget med å lage rapporten. Rapportens rammer er gitt av departementet gjennom kongelig resolusjon 24. juni 2011: *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging*. I samråd med fylkene er vi blitt enige om at den foreliggende rapporten skal ha et begrenset omfang, og at den skal bygge på eksisterende forskning som OECD-analysen for Agder, Regional monitor, VRI (Virkemidler for regional FoU og innovasjon), Utredning om forskning på Agder, etc. Videre skal den følge avgrensning gitt av Regionplan Agder 2020, samt *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging*. Det har også vært et ønske at denne rapporten skal kunne brukes i forhold til to prosesser, både arbeidet knyttet til Regionplan Agder 2020, og til arbeidet med regional planstrategi.

Det er videre sagt om oppdraget at ”leveransen” bør gi tilstrekkelig retning for de videre politiske prosessene. Form og innhold kan og bør utfordre tilstrekkelig til å inspirere til nytenkning. Rapporten skal ha en analytisk form som skal supplere eksisterende fakta/statistikk. Utfordrings- og mulighetsbildene bør ha en kobling til nasjonale forventninger. Det er viktig å få en balanse mellom utfordringer man ser, samtidig som man tar med det regionen er god på.

Prosser rapporten inngår i vil involvere aktuelle beslutningsorgan/fylkesting og struktur for oppfølging av Regionplan Agder 2020: sekretariat, rådmannsgruppe og politisk samordningsgruppe. Det har således vært viktig å forankre arbeidet i de pågående strategiprosessene på Agder, og presentere og diskutere forslag i ulike fora. Vi har valgt å bruke sekretariatet for Regionplan Agder som et samarbeids- og dialogforum i forbindelse med utarbeidelsen. Vi har hatt tre temamøter: 18. januar 2012 om planstrategi, 16. februar 2012 om levekår og 14. mars 2012 om næring og økonomi. Fristen for endelig rapport var 1. april 2012.

Rapporten er ført i pennen av Hans Chr Garmann Johnsen og Roger Normann, med innspill og bidrag fra: Hans Kjetil Lysgård, Jørn Cruickshank, Nina Jentoft, Arne Isaksen, Jon P. Knudsen, Jon Olav Pedersen og Mikaela Lise Vasström.

Kristiansand 1. april 2012, Hans Chr Garmann Johnsen og Roger Normann

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	III
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	V
TABELLER	VI
FIGURER.....	VII
SAMMENDRAG	VIII
1 INNLEDNING.....	1
1.1 Bakgrunnen for prosjektet	1
1.2 Tidsperspektivet.....	2
1.3 Sammenheng mellom ulike utviklingsfelt	2
1.4 Nytt planregime?.....	4
1.5 utfordringsbegrepet	5
1.6 Regionen som enhet.....	6
1.7 Internasjonale trender	7
1.8 Oppsummering.....	9
2 UTFORDRINGER OG MULIGHETER PÅ AGDER	11
2.1 Politikkområde 1: Befolkning, by- og tettstedsutvikling	12
2.2 Politikkområde 2: Næring og innovasjon	17
2.3 Politikkområde 3: Sysselsetting og inntekt.....	23
2.4 Politikkområde 4: Levekår og helse	29
2.5 Politikkområde 5: Likestilling	32
2.6 Politikkområde 6: Barn og ungdom.....	34
2.7 Politikkområde 7: Integrering.....	37
2.8 Politikkområde 8: Utdanning og forskning.....	39
2.9 Politikkområde 9: Kultur	44
2.10 Politikkområde 10: Kommunikasjon og infrastruktur	47
2.11 Politikkområde 11: Natur, kulturmiljø og landskap.....	52
2.12 Politikkområde 12: Klima og energi.....	56
2.13 Politikkområde 13: Innovasjon i offentlig sektor	60
2.14 Politikkområde 14: Internasjonalisering	63
2.15 Politikkområde 15: Regional ledelse og samhandling.....	65
3 SAMMENFATTENDE BETRAKTNINGER	69
APPENDIX.....	73
FOU-INFORMASJON.....	85

Tabeller

Tabell 1: Eksempel sterk kobling og svak kobling mellom ulike temafelt.....	3
Tabell 2: Befolkningens aldersstruktur på fylkesnivå 2012, prosentfordeling.....	26
Tabell 3: Yrkesdeltakelse i %, innvandrere og andre grupper i befolkningen, 2009	38
Tabell 4: Fire offentlige forvaltningsformer ut fra ulike kunnskapsregimer	61
Tabell 5: Enkel kvantitativ tekstanalyse av Regionplan Agder 2020	66
Tabell 6: Befolkningsutvikling (SSB)	73
Tabell 7: Fremskrivning (altså beregnet) og faktisk (altså opptelt) befolkning Agder (SSB)	73
Tabell 8: Sysselsetting (SSB)	74
Tabell 9: Sysselsetting prosentvis fordelt (SSB)	75
Tabell 10: Fordeling sysselsetting 2010 (SSB).....	75
Tabell 11: Utdanningsnivå 2010 - prosentvis fordeling (SSB).....	76
Tabell 12: Andel husholdninger etter fylke og størrelse på inntekt etter skatt. 2009. Prosent (SSB).....	76
Tabell 13: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn1. Fylke. 1. januar 2011 (SSB)	77
Tabell 14: Gross product (value added) pr. employed (in 1000 NOK) for all industries 2000-2009, Agder and national level (in parentheses). (SSB)	78
Tabell 15 Gross product / value added in current prices (mill. NOK) for industrial subgroups in Agder. Gross product pr. employed (1000 NOK) in Agder and at national level (in parenthesis) (SSB)	79
Tabell 16: Gross product (in mill. NOK) for all industries, Agder 1997-2009. Percentage distribution Agder/Nation in parentheses (SSB)....	80
Tabell 17: Numbers employed with Agder as place of work, distributed on industries for years 2000-10. Percentage of total employment in Agder for each industry (NACE 2002) and the corresponding percentage for each industry on national level (in parentheses). (SSB)	82
Tabell 18: Uføre des. 2011 (SSB).....	84

Figurer

Figur 1: Fremskrivning befolkning (basert på 2002-tall/SSB)	12
Figur 2: Illustrasjon gjennomsnittlig befolkningsendring 2005-2009	13
Figur 3: Befolkningsvekst Agder (sammenlignet hele landet og Kristiansand) 2000 - 2011	14
Figur 4: Befolkningsutvikling (1998-2011) og fremskrivning (2012- 2030) SSBs Middels nasjonal vekst (Alternativ MMMM)	15
Figur 5: Bruttoproduktet til utvalgte industrier 2000-2009 (SSB).....	17
Figur 6: Produktivitet i alle bransjer (Agder sammenlignet med landsgjennomsnitt 2000-2009)	18
Figur 7: Sysselsetting etter sektor prosentvis fordelt (2010)	23
Figur 8: Sysselsetting etter sektor inkl. Oslo prosentvis fordelt (2010).....	24
Figur 9: Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter bostedsfylke 2011	25
Figur 10: Andel husholdninger etter fylke og størrelse på inntekt etter skatt. 2009. Prosent.....	26
Figur 11: Illustrasjon medianinntekt (2009 tall)	27
Figur 12: Tapt arbeidsinnsats knyttet til uføre, arbeidsledige og AFP- mottakere som andel av potensiell arbeidsstyrke, 2008. (KILDE: NOU 2011: 3 Kompetansearbeidsplasser - drivkraft for vekst i hele landet)	29
Figur 13: Andel unge uføre på Agder i 2009	35
Figur 14: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.....	37
Figur 15: Utdanningsnivå 2010 - prosentvis fordeling	39
Figur 16: Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet (NOU 2011: 3 57).....	40
Figur 17: FoU-utgifter fordelt per fylke, samlede utgifter og per innbygger (Kilde NIFU Step/SSB).....	41
Figur 18: Illustrasjon reisetid med bil til nærmeste regionsenter med minst 1000 innbyggere (kilde TØI)	47
Figur 19: Pendlingsmønster Agder	48
Figur 20: Heiplanen som eksempel på regional planlegging med avgrensning av bruk og vern i hensynssoner	53
Figur 21: Utslipp til luft, etter region, kilde (aktivitet), komponent, tid og statistikkvariabel (2008) (kilde SSB)	57
Figur 22: Kraftstasjoner Agder	58

Sammendrag

Diskusjonen i denne rapporten kan sammenfattes i følgende tabell:

Politikkområder	Utfordringer i forhold til «landsgjennomsnittet»	Utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020
1: Befolkning, by- og tettstedsutvikling	Agder har hatt en overraskende vekst i befolkning de senere år, mye pga. arbeidsinnvandring.	Befolkningsvekst ser ut til å være gjenstand for større usikkerhet enn tidligere antatt. Veksten faller ulikt ut på ulike deler av Agder. Presset blir større i enkelte deler av kystsonen.
2: Næring og innovasjon	Agder har stor sårbarhet for internasjonale konjunkturer. Én næring er i ferd med å dominere landsdelens industri. I nesten alle andre næringer er produktiviteten lavere enn landet forøvrig.	Næringspolitikken må avklare hva den kan bidra med til ønsket næringsutvikling. Utdanning, kompetanse og rekruttering av arbeidskraft synes viktig.
3: Sysselsetting og inntekt	Sysselsetting på Agder følger i struktur landet som helhet, bortsett fra at industrisysselsettingen er noe høyere og kunnskapsmessige tjenesteyting noe lavere. Inntekten er jevnere fordelt på Agder enn i landet for øvrig.	Regionplanen har ingen mål på dette feltet.
4: Levekår og helse	Agder har utfordringer når det gjelder levekår, særlig knyttet til høy andel trygdede.	Det bør skapes bredere debatt og engasjement for å unngå at så mange “faller utenfor”. Man bør skille mellom langsiktig strukturelle og kortsiktig direkte tiltak. Et variert næringsliv og variert offentlig sektor kan bidra til mindre utstøting fra arbeidslivet.

5: Likestilling	Agder henger etter på likestillingsområdet.	Regionplanen har mange initiativ på dette feltet. Og regionen har gjort mye. Viktig å diskutere de kulturelle verdimeslige og strukturelle forhold som dette berører og å få bred debatt og forståelse.
6: Barn og ungdom	Frafall i skole, høy grad av trygding blant unge.	Styrke «kvalifiseringskjeden», få flere inkludert.
7: Integrering	Følger nasjonalt mønster.	Innvandring bidrar til samfunnsendring. Viktig å øke integrering og yrkesdeltakelse. Her må man både arbeide kortsiktig, men også langsiktig i perspektiv av økt innvandring. Dette temaet berører arbeidsliv, utdanning og institusjonelle og kulturelle forhold i regionen.
8: Utdanning og forskning	Regionen har fått universitet, men det er lav forskningsaktivitet, få institusjoner, lavt formelt kompetansenivå i landsdelen.	Formelt kompetansenivå må heves, forskningen må styrkes, “innovasjonssystemet” må videreutvikles.
9: Kultur	Agder har økt sin kultursatsing som resten av landet.	Det har vært stor satsing på kultur på Agder. Forholdet mellom kunst, kultur og næring krever en bedre avklaring.
10: Kommunikasjon og infrastruktur	Agder har store planer for å forsterke infrastrukturen innenfor kommunikasjon.	Viktig å få til et samlet partnerskap omkring fremtidige kommunikasjonsløsninger. Det trengs strategier både for stedsutvikling og kommunikasjon som binder regionen sammen.

Agderforskning

11: Natur, kulturmiljø og landskap	Agder har unike naturområder og kulturlandskap både i innland og langs kysten.	Arealer er i ferd med å bli en mer skattet ressurs, særlig langs kysten. Ulike interesser skaper press på arealene. Økt press på landskapet må løses gjennom bredere og mer inkluderende og helhetlige planprosesser.
12: Klima og energi	Agder ligger lavt på utslipp, men har stort potensial på vannkraft og vind.	Satsing på klima og energi må avklares i mot målkonflikter med bruk av areal. Utnyttelse av ressursene må komme regionen til gode.
13: Innovasjon i offentlig sektor	Lavere produktivitet i offentlig sektor på Agder, noe som kan avspeile strukturelle forhold.	Ikke et prioritert område i Regionplan Agder 2020, men viktig for utviklingen på Agder.
14: Internasjonalisering	En utadrettet region, nærhet til kontinentet, stor utenlandsk eierandel i næringslivet.	Uklar regional strategi. Må ha basis i dynamiske, kunnskapsbaserte næringsmiljøer.
15: Regional ledelse og samhandling	Fragmentert styringsstruktur med svake koordineringsmekanismer.	Planen er uklar på organisering og ledelse. Behov for sterkere kobling mellom institusjonell ledelse og regional ledelse.

1 Innledning

1.1 Bakgrunnen for prosjektet

I denne rapporten skal vi forsøke å beskrive noen hovedutfordringer på Agder som kan være et bidrag til diskusjonen om planstrategier for Agder. Rammene for arbeidet med planstrategi er gitt av departementet i dokumentet *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging*. I dette dokumentet trekkes det frem *Viktige utviklingstrekk*, samt at følgende seks temaområder behandles:

- Klima og energi
- By- og tettstedsutvikling
- Samferdsel og infrastruktur
- Verdiskaping og næringsutvikling
- Natur, kulturmiljø og landskap
- Helse, livskvalitet og oppvekstmiljø

På Agder har de to fylkeskommunene et felles overordnet dokument kalt Regionplan Agder 2020: ”Med overskudd til å skape”. Dokumentet har følgende fem temaoverskrifter:

- Klima: Høye mål, lave utslipp
- Det gode liv: Agder for alle
- Utdanning: Verdiskaping bygd på kunnskap
- Kommunikasjon: De viktige veivalgene
- Kultur: Opplevelser for livet

En gjennomgang foretatt av Vest-Agder fylkeskommune og Fylkesmannen i Vest-Agder¹ viser stort overlapp mellom de to dokumentene, med ett unntak: Temaet Natur, kulturmiljø og landskap er ikke eksplisitt tatt med i Regionplan Agder 2020.

Arbeidet skal skje innenfor de rammene som er lagt av regionplanen og arbeidet med planstrategien, men vi må på en eller annen måte se disse i for-

¹ Regionalisering av nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging med utgangspunkt i Regionplan Agder. Felles notat fra Fylkesmannen i Vest-Agder og Vest-Agder fylkeskommune til arbeidet med regional og kommunal planstrategi (udatert notat).

hold til noen fremtidsbilder. Det er naturlig at vi legger noen slike til grunn for vurderingen.

1.2 Tidsperspektivet

Tidsperspektivet er regionplanens ramme på 2020, men for noen saker vil man kunne tenke lenger frem i tid. Disse fremtidsbildene vil variere. For eksempel vil vi ikke endre næringsstruktur på veldig kort sikt (selv om konjunkturedringer kan skape raske bevegelser). Kompetanseheving krever også lengre perspektiver, mens det er andre forhold man kan gripe fatt i raskere. Man kan kanskje skille mellom mer kortsiktige og mer langsiktige utfordringer. Veiløsninger man arbeider med på Agder nå, vil sannsynligvis ikke bli realisert innen 2020. For eksempel er perspektivet på høyhastighetstog 2050. Også regionplanen for kristiansandsregionen har perspektiv frem til 2050. Store nasjonale beslutninger kan dessuten komme til å endre mye av de regionale forutsetningene i et slikt perspektiv. Likeledes øker usikkerheten i forhold til internasjonale konjunkturer og trender når man øker tidsperspektivet. Man kan derfor velge å se bort fra slike forhold og konsentrere perspektivet rundt grenseflaten mellom fylkene og kommunene på Agder og spørre: Hva kan man få til av harde ting på politikksiden gjennom å bli bedre på samhandlingssiden?

1.3 Sammenheng mellom ulike utviklingsfelt

Mange av de forholdene som man forsøker å omtale som enkeltforhold, er sterkt integrert med andre forhold. Enhver klassifisering blir på sett og vis kunstig. En planstrategi bør derfor ha et blikk på hva man overser, og hva som kan komme feil ut gjennom de inndelingene man gjør. For eksempel vil stedsutvikling og kultur naturlig ses i sammenheng, og det samme vil kompetanse og næringsutvikling, levekår og næringsstruktur, etc. Enkeltforfattere av de ulike delkapitlene i denne rapporten, har forsøkt å peke på viktige koblinger som setter søkelys på områder der man mener regionen fremover har svakheter som bør kompenseres, i tillegg til å peke på styrker man kan videreutvikle. Refleksjoner rundt hva som bør/kan gjøres, er også inkludert i enkelte tilfeller.

Tabell 1: Eksempel sterk kobling og svak kobling mellom ulike temafelt

Kompetanse	Levekår	Næringsutvikling	Kultur	Kommunikasjon	Klima, miljø	
Kompetanse varierer mellom steder.	Levekår varierer sterkt mellom steder.	Næringsutvikling har mange stedsspesifikke årsaker.	Kultursatsing kan ha en sterk stedsspesifikk dimensjon.	Kommunikasjon påvirker de stedlige forutsetninger.	En del klimautfordringer kan adresseres lokalt.	Stedsutvikling
	Der er mange sider ved levekår som samspiller med kompetanse.	Kompetanse og næringsutvikling er nær koplet.	Kompetanse og kultur er nær koplet.	Denne koblingen er kanskje ikke like tydelig, men god kommunikasjon kan skape bedre arbeidsregioner. Stor fordel med IT- og ingeniørkompetanse for å modernisere kommunikasjonen?	Denne koblingen er ikke like tett som de andre. Nye satsinger på teknologiseiden krever rekruttering og FoU og oppbygging av kompetanse.	Kompetanse
		Levekår og næringsutvikling/struktur henger tett sammen.	Mange vil se kultur som en dimensjon ved levekår.	Kommunikasjon kan bidra til å løse problemer med ensidige steder og skape bedre arbeidstilbud.	Klima og miljø er viktige forutsetninger for levekår.	Levekår
			Næringsutvikling og kultur er en kobling som fremheves av mange.	Denne koblingen er veldig tydelig. Økt næringsaktivitet skaper alt fra økt etterspørsel etter veier, havner, flyplass, til økt pendling og infrastruktur for offentlig kommunikasjon.	Klima og næringsutvikling er en helt nødvendig kobling i en region der kraftkrevende industri er stor, og der man har en stor oljerelatert næring.	Næringsutvikling
				Denne koblingen er ikke så veldig tydelig, selv om kulturutvikling vil styrkes gjennom bedre kommunikasjon i regionen.	Denne koblingen er ikke så veldig tydelig.	Kultur
					I denne koblingen ligger det utfordringer, for eksempel i forhold til kollektivtrafikk	Kommunikasjon

Tabellen over kan brukes til å diskutere sammenhengen og spenningspunkter mellom ulike satsingsområder i regionen. Det er en svakhet ved den nåværende Regionplan Agder 2020 at det ikke er problematisert hvordan konflikter mellom ulike områder skal håndteres, eksempelvis mellom miljømål og mål om økonomisk vekst. Tabellen kan også brukes til å diskutere hvor man trenger tverrgående samarbeid og planlegging.

1.4 Nytt planregime?

Hva er de overordnede føringene i den endringen i planstrategi som nå skjer? Svaret på dette spørsmålet har betydning for det ambisjonsnivået man legger regionalt. Man kan velge å se endringen som en desentralisering, forstått som at myndighet overføres fra det nasjonale til det regionale. I et slikt perspektiv vil hensikten være å gjøre på regionalt nivå det man tidligere har gjort nasjonalt. Det blir da viktig å sikre at man regionalt har den samme kompetansen som man tidligere hadde nasjonalt.

Man kan også velge å se politikkendringen som et ønske om innovasjon, forstått som at man nå kan få frem nye, regionale forståelser som tidligere ikke ble prioritert. Ut fra et slikt perspektiv vil poenget ikke være å kopiere regionalt det man tidligere har gjort nasjonalt, men snarere å benytte anledningen til nytenkning, nye prosesser, nye samarbeidsformer og nye koblinger mellom tematiske felt. Antakelsen er da at det som kommer fra regionen har andre forutsetninger, eller bygger på andre erfaringer, enn det som utvikles nasjonalt.

En tredje mulighet er å se endringen som en endring i planleggingstenkning og planleggingsregime, der planlegging blir mer interaktiv, mer deltakende, mer dialogisk. Ut fra en slik tolkning vil ikke planområdene i seg selv være det viktigste, men hvordan arbeidet organiseres og drives som en kontinuerlig utviklingsprosess. Det vil kreve organisatorisk nytenkning.

Hvordan man velger å tolke og utnytte den muligheten det nye planregimet gir vil altså ha stor betydning for arbeidet man gjør. Forutsetningene for planlegging vil være ulikt på ulike politikkområder. Det har med hva man har mulighet til å styre og påvirke. Eksempelvis, lager man en vei, så vil den ligge der og de som ønsker å ta seg frem må bruke veien. Lager man en plan og tiltak for eksempel innenfor levekår, er det ikke på samme måte sikkert at folk følger den, bruker den, etc.

Vi har derfor i den foreliggende rapporten valgt å se nærmere på noen områder som er forskjellige i forhold til forutsetninger for planlegging. Vi har skilt mellom A) strukturelle forhold som man bare i liten grad kan påvirke, B) kulturelle forhold som man kan påvirke men ikke nødvendigvis styre, C) fysiske forhold som man kan påvirke og styre og D) styringsmessige forhold som angår offentlig virksomhets egen organisering og styring og samspill med andre. Vi har således sett på følgende forhold:

A) Strukturelle forhold

- Politikkområde 1: Befolkning, by- og tettstedsutvikling
- Politikkområde 2: Næring og innovasjon
- Politikkområde 3: Sysselsetting og inntekt

B) Kulturelle forhold

- Politikkområde 4: Levekår og helse
- Politikkområde 5: Likestilling
- Politikkområde 6: Barn og ungdom
- Politikkområde 7: Integreering
- Politikkområde 8: Utdanning og forskning
- Politikkområde 9: Kultur

C) Fysiske forhold

- Politikkområde 10: Kommunikasjon og infrastruktur
- Politikkområde 11: Natur, kulturmiljø og landskap
- Politikkområde 12: Klima og energi

D) Styringsmessige forhold

- Politikkområde 13: Innovasjon i offentlig sektor
- Politikkområde 14: Internasjonalisering
- Politikkområde 15: Regional ledelse og samhandling

1.5 Utfordringsbegrepet

Begrepet ”utfordring” gir intuitivt mening, men hvis man tenker nærmere etter, er det et vanskelig begrep. Hva er en utfordring? For å kunne gi en oversikt over utfordringer på Agder, må man legge til grunn en oppfatning av hva en utfordring er. Vi vil her vise til fire sentrale sider ved begrepet.

For det første angir begrepet utfordring en relativ størrelse. Noe kan i ett perspektiv ses som en stor utfordring, mens det i andre perspektiver kan ses på som en bagatell. Det må settes en skala for hva vi mener med utfordring.

For det andre peker begrepet utfordring fremover, altså på en situasjon i fremtiden. Ingen av oss vet noe sikkert om fremtiden, derfor vil det å snakke om utfordring ha høy grad av usikkerhet i seg.

For det tredje vil begrepet utfordring være knyttet til en prioritering, altså til normative, verdimessige og politiske valg. Det er gapet mellom hva man ønsker skal skje og hva man per i dag ser av hindringer for å realisere disse, som utgjør utfordringen. Altså er det de normative målene, og de sakene man er opptatt av, som fremheves som utfordringer.

For det fjerde er utfordringer knyttet til et subjekt (i dette tilfellet Agder), og det er noe som kun gir mening hvis det er slik at dette subjektet faktisk er gjenstand for, og har kompetanse til å møte, utfordringen.

1.6 Regionen som enhet

Når man skal vurdere hva som er utfordringer, så er det naturlig å se det i forhold til den analyseenheten man opererer med (altså: utfordring for hvem?). Snakker man om regionale utfordringer, er det naturlig at man har i tankene forhold som regionen kan påvirke. Noen utfordringer som berører Agder er globale, andre nasjonale, andre igjen regionale, mens der også er rent lokale utfordringer. Med andre ord er det behov for å diskutere hvilken enhet som er det naturlige sted å adressere for de enkelte utfordringer.

Hvis regionen skal være et naturlig sted å diskutere utfordringer, bør man også anta at regionen er enheten for de prosessene utfordringen er koplet til. Ved regionalisering av planlegging er det naturlig at man diskuterer regionen som utgangspunkt for samfunnsendring. Samfunnsforskeren P. Sorokin har identifisert fire ulike former for integrasjon mellom ulike sosiale og kulturelle elementer: a) romlig og mekanisk tilpasning, som betyr at en region av naturgitte forhold er «tvunget sammen», eksempelvis et øysamfunn, b) indirekte kobling som følge av felles ytre faktorer, altså at man har felles ytre utfordringer, c) kausal og funksjonell integrering, som kan eksemplifiseres med et arbeidsliv der bedrifter inngår i kunde/leverandørforhold, og det er tett sammenheng mellom ulike aktører og funksjoner, og d) logisk og meningsfull integrering, som kan bety at man har en felles identitet, felles kulturelle referanser eller deltar i en felles «samtale»².

² Sorokin, P. 2010: *Social & cultural dynamics*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Ser vi på de ulike temaene som er tatt opp i Regionplan Agder 2020, kan man hevde at de relaterer seg til ulike forestillinger om regional integrasjon. Ren arealplanlegging kan man si har med a) å gjøre. Det handler om de fysiske rammene samfunnsutviklingen foregår innenfor.

Regionens utvikling av felles politikk i forhold til nasjonale myndigheter, påvirkning på nasjonale prioriteringer, har med b) å gjøre. I noen grad er dette kamp om fordeling innenfor nasjonale rammer, eksempelvis kampen om midler til veitbygging.

Næringspolitikk forutsetter i stor grad at c) er tilfellet, nemlig at det rent faktisk er en sammenheng mellom prosesser i regionen og det som bidrar til næringsutvikling. Mye tyder på at næringslivet i varierende grad er avhengig av spesifikt regionale faktorer.

Kulturpolitikk relaterer seg i større grad til d) i den forstand at kultur ofte er en del av en strategi for å skape felleskap, identitet og styrke det sosiale liv.

Det er altså ikke en samlet forestilling om regionen som ligger til grunn for regionplantenkningen. I det videre arbeidet mener vi at det er viktig at man klargjør disse forestillingene.

1.7 Internasjonale trender

Vi har allerede nevnt at det å snakke om utfordring ikke bare er en ren objektiv øvelse, men i stor grad også er normativt: Det er knyttet til verdivalg, hvilken utvikling man ønsker og hva man vil prioritere. Det er altså ingen verdinøytral forskning som kan si hva en utfordring er. I den akademiske diskursen diskuteres ikke bare hva som skjer, men også ulike konsepter knyttet til hva man ser for seg av fremtidige utviklingsbilder. Finanskrisen de siste årene har påvirket disse konseptene. Ikke minst har det forholdet at offentlige finanser er kommet under press, ført til nytenkning.

Norge fremstår her som ulikt resten av Europa, fordi vi har såpass gode offentlige finanser. I land med press på endringer i den offentlige økonomien, skjer det store reformer som har til hensikt både å avlaste offentlige budsjetter, mobilisere private aktører på tidligere «offentlige» områder, og arbeide med å «tette hull» i det offentlige velferdssystemet.

Ett av de aktuelle konseptene i den internasjonale debatten er *Rebalance*, som henspiller på en mer balansert vekstforståelse. Det erkjennes at det å støtte sterke vekstnæringer ikke uten videre gir effekt “nedover” i verdisys-

temet. Hvis man får for store avstander mellom områder, bransjer og demografiske grupper som henger etter og de som gjør det godt, kan den samlede negative kostnaden for samfunnet bli for stor. *Rebalance* betyr at man må få til en balansert vekst³. *Smart growth* henspiller på en vekstforståelse som ikke bare ser kvantitativt på vekst, men kvalitativt⁴. I mange land må man nå få til økt vekst gjennom uendrede eller reduserte ressurser. Det innebærer at man får til vekst ut fra å bruke ressursene på nye (smartere) måter. *Smart growth* handler også om en bærekraftig vekst, det vil si en vekst som ikke etterlater seg negative eksterne virkninger for andre, eller for miljø og klima.

Konseptet *Creating Shared Value* som ble lansert av Porter og Kramer i 2011, bygger på noe av den samme tenkningen⁵. Her oppfordres bedrifter til å arbeide ut fra at de ser sin aktivitet i en større sammenheng, der det å hjelpe andre til å bli bedre (og lage mer kundetilpassede, miljøvennlige, bærekraftige produkter) også vil ha positiv effekt for dem selv. Man oppfordrer til en ny økonomisk tenkning i bedriftene. *Big Society* er et konsept som ble lansert av den nye regjeringen i England. Det er tre hovedelementer i dette konseptet: Man vil mobilisere deltakelse i det lokale miljøet, man vil desentralisere beslutninger og dermed skape engasjement, for eksempel omkring skole, lokaldemokrati, etc., og man ønsker å avlaste det offentlige velferds-systemet med sterkere innslag av frivillige organisasjoner⁶. Dette kan ses i sammenheng med *local eco-systems*, som henspiller på at man må få tilbake noe av den lokale småskalaøkonomien, særlig på mindre, rurale steder⁷. Globalisering har skapt en internasjonal arbeidsdeling som har fremmet stor-drift på mange felt. Den lokale økonomien er mange steder forsvunnet, med negative følger for det sosiale miljøet. Småskalaproduksjon, nærmat, gjenoppbygging av håndverkstradisjoner og nisjeproduksjon kan utfylle det vakuemet som er skapt mange steder, og bringe tilbake et bredere spekter av arbeidsplasser enn det man har på ensidige industristeder. Dette konseptet

³ Et søk i EUs database gir 287 345 treff på dette ordet.

⁴ Se f.eks. EUs strategi for Smart growth: 'Smart growth means improving the EU's performance in: education (encouraging people to learn, study and update their skills) research/innovation (creating new products/services that generate growth and jobs and help address social challenges) digital society (using information and communication technologies). Ref.: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

⁵ Michael E. Porter og Mark E. Kramer: *Creating Shared Value*. Harvard Business Review, January-February 2011

⁶ Se: <http://www.economist.com/node/21550290>

⁷ Se for eksempel Bernhard Truffer og Lars Coenen, *Environmental Innovation and Sustainability Transitions in Regional Studies*, Regional Studies Associations Conference, Newcastle / Tyne, April 19 2011.

kan være interessant å vurdere i forhold til landbruk og utvikling i landkommuner.

1.8 Oppsummering

Denne rapporten forsøker å belyse utfordringer på Agder i forhold til trender og utviklingsbilder. Det innebærer at det ligger vurderinger og normative føringer til grunn for analysene. Vi har forsøkt å se på forhold man kan gjøre noe med hvor Agder har særlige utfordringer, og hvor Agder er en naturlig enhet for analyse. Forhold vi trekker frem forutsetter at det finnes styringsmessige muligheter for å ta tak i dem. Dermed blir det et viktig tema hvordan man organiserer seg plan- og styringsmessig for å adressere de utfordringene man har på Agder.

2 utfordringer og muligheter på Agder

Vi har valgt å kommentere utfordringer ut fra hovedsakelig to perspektiver: På den ene siden ser vi på hvordan Agder står i forhold til «landet for øvrig», dvs. hvor der er markerte avvik fra det statistiske landsgjennomsnittet. For det andre ser vi på utfordringer i forhold til målsettinger i Regionplan Agder 2020. Vi har inkludert relevante formuleringer fra Regionplan Agder 2020 i relasjon til de politikkområdene vi har kommentert.

Vi har altså ikke tatt mål av oss til å beskrive *alle* utfordringer, men snarere å trekke frem særlige utfordringer der Agder avviker fra landet for øvrig. Vår tilnærming tar utgangspunkt i at vi i RIS-senteret er samfunnsforskere. Vi har utelatt eller bare overflatisk berørt politikkområder som vi ikke synes vi har relevant kunnskap om. Det gjelder forhold som har med teknologi å gjøre, eller temaer som klima og miljø. Vi har heller ikke gått inn på et tema som landbruk og fiske.

På noen felt har det vært en omfattende diskusjon i regionen som ikke tilsier at vi her bruker mye plass på det, slik som likestilling. Det har ikke med temaets viktighet å gjøre, men har å gjøre med at det er bredt diskutert i andre fora. I denne rapporten har vi først og fremst vektlagt utfordringer på Agder som skiller seg ut sammenlignet med landet for øvrig. Andre felt har utfordringer, men disse avviker ikke særlig fra landet for øvrig, slik som innvandring og integrering. Det samme gjelder et viktig politikfelt som barnehagedekning, hvor Agder ligger et tidels prosentpoeng under landsgjennomsnitt. På noen felt har vi forventet at Agder utgjorde avvik, slik som nyetableringer, der man hadde stor vekst for noen år tilbake. Imidlertid viser de siste tallene at Agder ikke skiller seg nevneverdig ut her. Også på klima og energi-siden hadde vi ventet at Agder med mye industri har høyt energiforbruk og store klimautslipp. De siste SSB-tallene viser at Agder har lavere klimautslipp enn landet for øvrig, og et energiforbruk omtrent på nasjonalt nivå (Vest-Agder litt over).

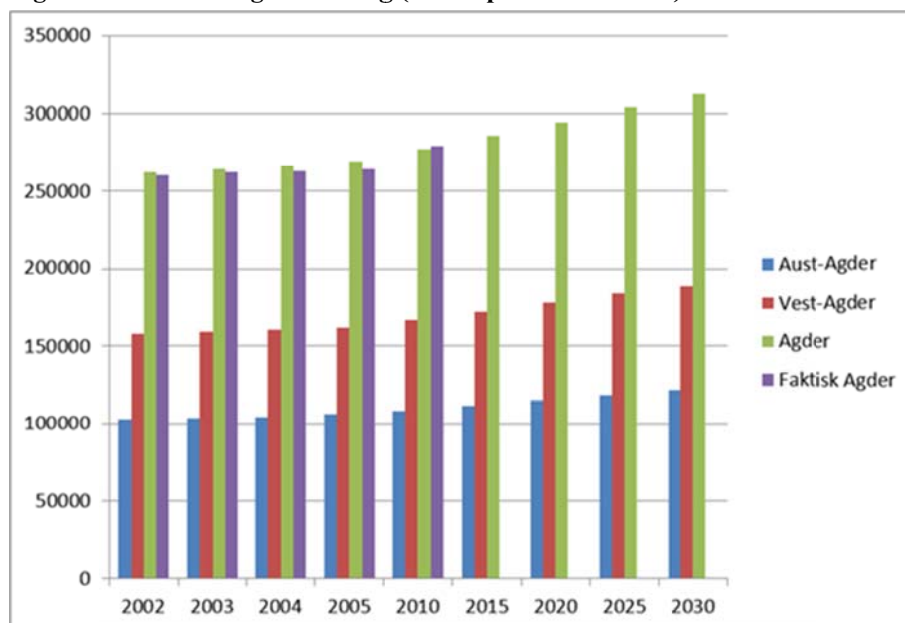
Vi understreker også at beskrivelsene nedenfor ikke er noen samfunnsvitenskapelig analyse av Agder, men en oppstilling av forhold vi anser som relevante enten fordi de er behandlet i andre utredninger, eller fordi de har vært sterkt fremme i samfunnsdebatten. Mange av disse temaene vil tjene på å bli belyst nærmere gjennom samfunnsforskning.

2.1 Politikkområde 1: Befolkning, by- og tettstedsutvikling

Agder er befolkningsmessig inne i en sterk vekstperiode. Norge har samlet en befolkningsvekst som er sterkere en det man forventet for noen år tilbake. De siste årene har Agder ligget over denne veksttakten.

Norge passerte 5 mill. innbyggere i mars 2012, vesentlig tidligere enn det fremskrivingen basert på 2002-tall tilsa. Det betyr at også planleggingen fremover blir usikker. En årsak til økt usikkerhet er at vi har en åpnere økonomi og et åpnere samfunn enn tidligere. En fortsatt vekst i norsk økonomi og en langvarig nedtur eller svak vekst i andre europeiske økonomier de neste årene, kan gi store utslag både mht. innvandring og arbeidsvandring, og dermed for folketall i Norge. Det tilsier at vi trenger en samfunnsplanlegging som er tilstrekkelig fleksibel til å kunne justeres etter slike endringer.

Figur 1: Fremskriving befolkning (basert på 2002-tall/SSB)

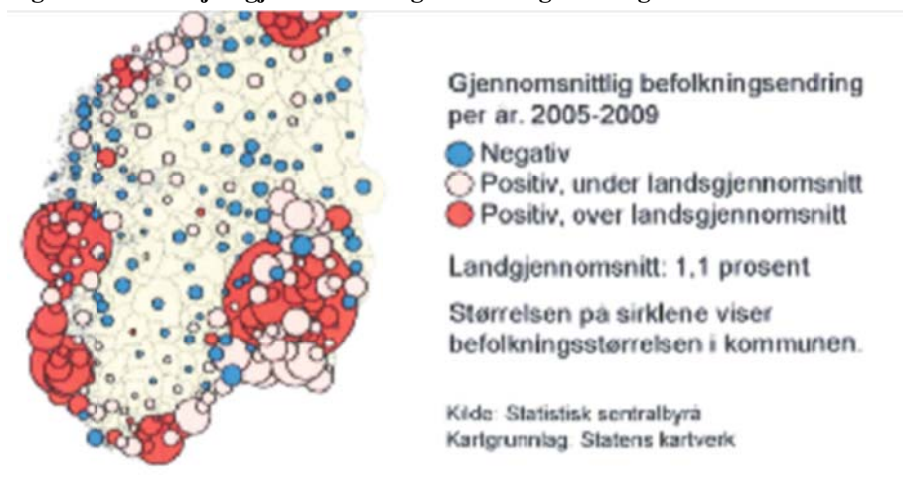

Ser vi på tallene fra 2002, så ser vi at utviklingen i folketall var svak frem til 2005. Det er etter 2005 vi har fått en kraftig vekst på Agder. En av grunnene til den sterke veksten på Agder er at regionen ligger mellom to av de kraftigste vekstregionene i Norge: Oslo-området og Stavanger-området. Ser vi

litt nærmere på hvor befolkningsveksten kommer, er det nasjonale bildet ganske entydig: Det er de store byene og byområdene som vokser kraftigst.

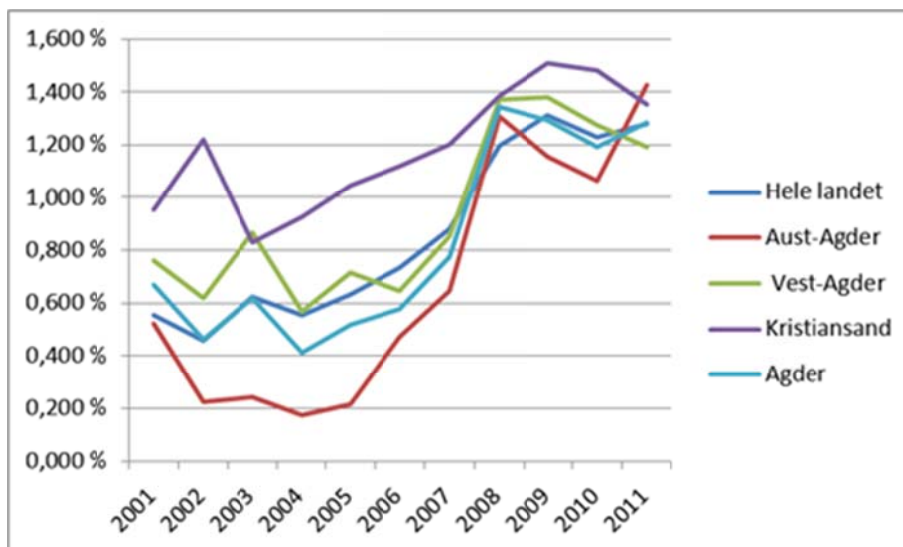
Oslo-området og Stavanger-regionen vokser begge langt sterkere enn Agder. Indre Østlandet får f.eks. ingen effekt av å ligge midtveis mellom Oslo-området og en raskt voksende Trondheimsregion. Årsakene ligger sannsynligvis i den regionale næringsutviklingen.

Figur 2: Illustrasjon gjennomsnittlig befolkningsendring 2005-2009

Det nasjonale bildet har sitt motstykke på Agder. Det er Kristiansand og kristiansandsområdet som har trukket opp vekstraten på Agder. Aust-Agder hadde veldig lav vekst på begynnelsen av 2000-tallet, men kan fremvise veldig sterke befolkningsveksttall de siste årene.

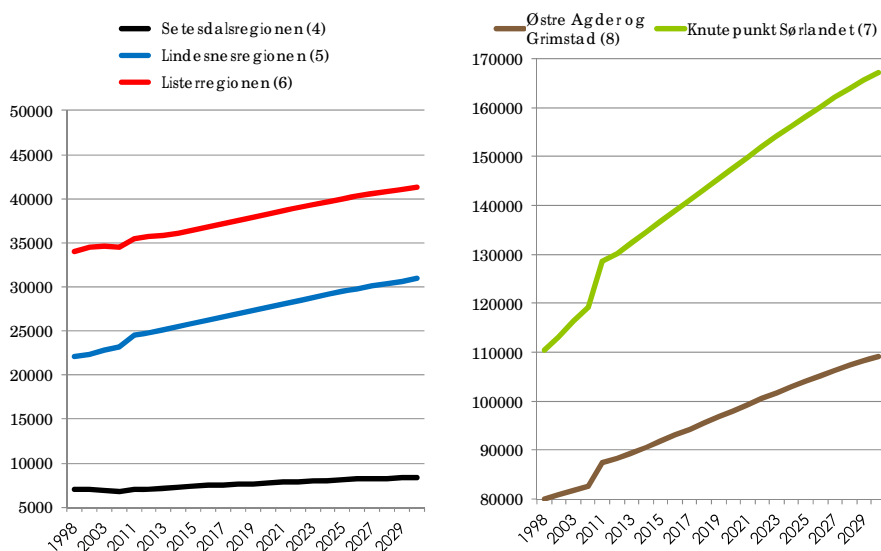
Figur 3: Befolkningsvekst Agder (sammenlignet hele landet og Kristiansand) 2000 - 2011

Kilde: SSB

Skulle vi fortsatt ligge over landsgjennomsnittet mht. befolkningsvekst, vil Agder frem mot 2030 få en befolkningsvekst på fra 30000 til 60000 personer. M.a.o. vil regionen kunne bli tilført en befolkning tilsvarende en by på Arendals størrelse. Ser vi fordelingen på fremskrivingen, varierer den mellom de ulike områdene av Agder. I SSBs scenario vil området rundt Kristiansand få den sterkeste befolkningsveksten. Imidlertid er det viktig å ha i mente at for hele tiåret vi har bak oss, er befolkningsutviklingen litt under landsgjennomsnitt for landsdelen sett under ett.

Figur 4: Befolkningsutvikling (1998-2011) og fremskriving (2012-2030) SSBs Middels nasjonal vekst (Alternativ MMMM)

2.1.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

- Befolkningsutviklingen fremover er forbundet med stor usikkerhet.
- Det kan bli stort press (større enn tidligere antatt) på særlig noen deler av regionen (de største byene, særlig kristiansandsområdet).
- Utviklingen er avhengig av internasjonale konjunkturer.
- Det vil forutsette en planlegging som har beredskap for sterk vekst.

2.1.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Under avsnittet ”Det gode livet” sier Regionplan Agder 2020:

“I 2020 er Agder preget av tilflytting og betydelig sterkere vekst i folketallet enn landsgjennomsnittet. Regionen tiltrekker seg ny kompetanse og nødvendig arbeidskraft, og har hatt en vesentlig nedgang av unge på uføretrygd. Arbeidsledigheten er under landsgjennomsnittet og en økende andel av befolkningen har høyere utdanning. Samtidig har andelen yrkesaktive kvinner økt markert de siste 10 årene. Agder skiller seg ikke lenger negativt ut på levekårsindeksen og likestillingsindeksen.”

Regionplan Agder 2020 sier lite om befolkningsutvikling, og legger ikke til grunn konkrete anslag for dette. Det er en svakhet.

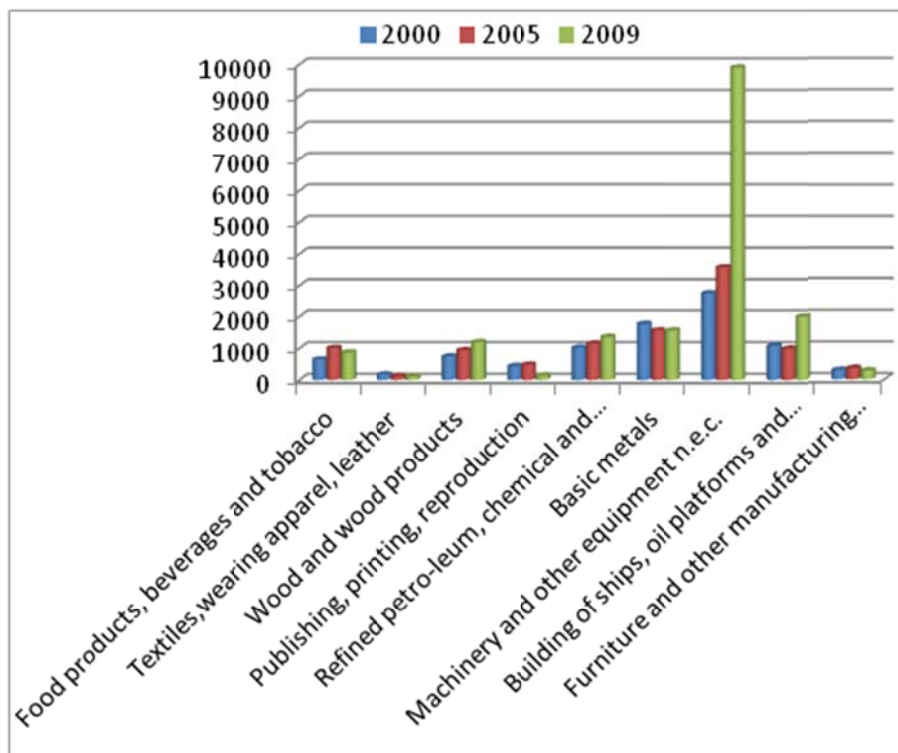
Vedvarende vekst i befolkningen rundt nåværende landsgjennomsnitt vil skape press på alle typer infrastruktur og tjenester i årene fremover. Dette vil også kreve økt plankapasitet på lokalt og regionalt nivå.

2.2 Politikkområde 2: Næring og innovasjon

Agder har en næringsstruktur som er ganske lik landet for øvrig, men avviker noe ved at industriisysselettingen er høyere. Industrien på Agder sysselsetter ca. 10 % av den yrkesaktive befolkningen. Det er to store industrinæringene på Agder: utstysleverandører til oljeindustrien (NODE-nettverket) og prosessindustri (Eyde-nettverket). Begge næringene er dominert av store bedrifter som er datterselskaper av internasjonale konsern. Begge næringene er eksportrettede og påvirkes sterkt av internasjonale konjunkturer.

Oljerelaterte næring, særlig utstysleverandørene til oljeboring, har hatt en formidabel vekst på Agder de senere årene, slik det fremgår av tabellen under som viser bruttoproduktet til et utvalg av ulike industrier.

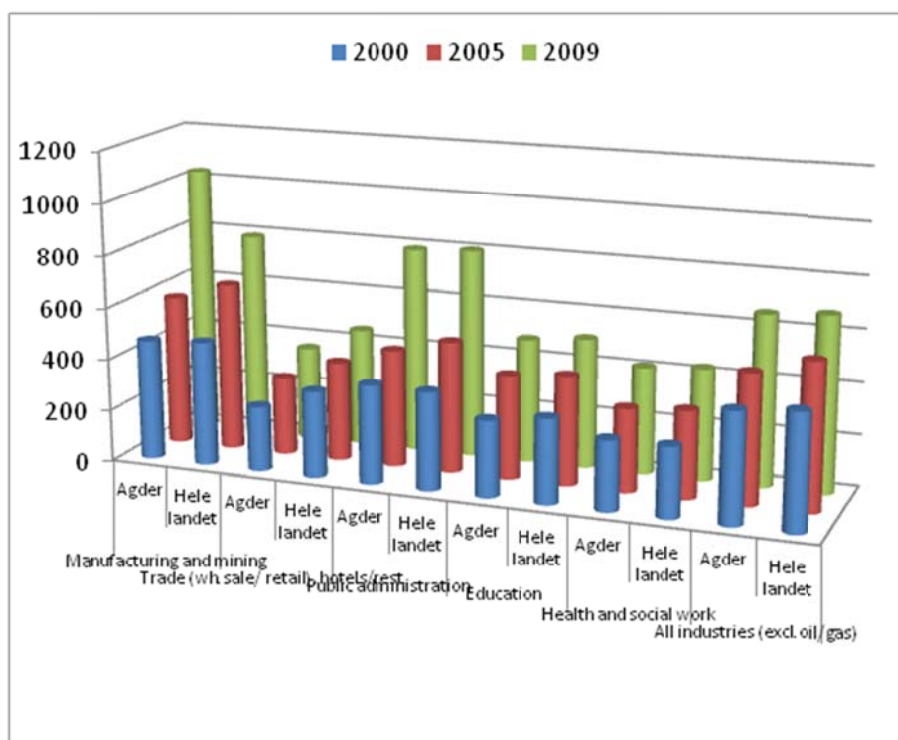
Figur 5: Bruttoproduktet til utvalgte industrier 2000-2009 (SSB)

Ser vi på alle næring, også offentlig sektor, er produktiviteten lavere enn landsgjennomsnittet i alle bransjer unntatt industrien. Men forskjellene er

små, unntatt for handel og restaurant og hotell. Med andre ord så har Agder lavere produktivitet i de sektorene som sysselsetter ca. 90 % av arbeidstakerne.

Figur 6: Produktivitet i alle bransjer (Agder sammenlignet med landsgjennomsnitt 2000-2009)⁸

Det har vært en sterk vekst i produktivitet i industrien gjennom 2000-tallet. Det har vært påpekt, bl.a. av OECD, at industrien på Agder er lite forskningsbasert, og i stor grad er «kundedrevet»⁹. I de senere år er fokus på forskning økt, og det er etablert samarbeid mot universitetet, bl.a. i forhold til oljerelaterte næringer. Det er også investert i oppbygging av nettverk mellom bedriftene (NODE, Eyde, Digin, Usus etc).

⁸ Kilde: SSB og egne beregninger.

⁹ Entrepreneurship and the Innovative System of the Agder region, Norway. OECD, juni 2009.

Studier vi har foretatt tilsier at ulike næringer har ulike måter å utvikle seg på, og på å bli mer innovative. En næringspolitikk i regionen må tilpasse seg de ulike innovasjonsformene som finnes i næringslivet.

2.2.1 utfordringer

Som vist over har Agder, som Norge som helhet, opplevd sterk vekst i produktiviteten i alle næringer på 2000-tallet. Samtidig er arbeidsledigheten lav.

Likevel er det noen utfordringer for næringsutvikling på Agder. Én utfordring er at næringslivet på Agder har lav FoU-aktivitet sammenlignet med landsgjennomsnittet (og Norge skårer dessuten lavt i internasjonal sammenheng). Tidligere studier viser at Agder har relativt høy FoU-aktivitet i sektorer der landsdelen har mange ansatte, som prosessindustri (Eyde) og maskinindustri (NODE). Det er derimot lite FoU-aktivitet på Agder i generelt FoU-intensive næringer, som medisinsk industri og kommunikasjonsindustri, pga. at disse har få arbeidsplasser på Agder. Dessuten er det lite FoU-aktivitet i støttenæringer for innovasjon, som databehandling og konsulentvirksomhet, på Agder. Det viser at Agders næringsstruktur bidrar til å forklare relativt sett lav FoU-intensitet på Agder.

En annen utfordring er en svært ensidig industristruktur. Som vist over domineres industrien av maskinindustri når en ser på bruttoproduktiviteten. Det er på den ene siden bra med en raskt voksende næring som eksporterer, skaper mange arbeidsplasser for høyt utdannede og som har et betydelig underleverandørsystem. Utfordringene er at 1) Agder blir avhengig av utviklingen i én stor næring, 2) næringen domineres av store, eksternt eide bedrifter, 3) næringen er i et markedsområde med betydelig fortjeneste, som er en styrke, men som kan hemme utvikling av nye, relaterte aktiviteter fra næringen og 4) næringen har lite interaktiv læring med sine leverandører, som stimulerer til lite utvikling av f.eks. design- og utviklingskompetanse hos lokale leverandører.

Videre har store deler av næringslivet på Agder - unntatt industri - lav produktivitet sammenlignet med landsgjennomsnittet. Det gjelder særlig handel og restaurant og hotell. Lav produktivitet vil grovt sagt bety relativt lav lønnsnivå og mindre muligheter for langsiktig satsing på FoU- og innovasjonsaktivitet, sammenlignet med landsgjennomsnittet. Det er derfor behov for kompetanseheving.

2.2.2 Utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Agder har en næringsstruktur som i store trekk er lik landet for øvrig. Vi har imidlertid ovenfor påpekt at Agder har lavere FoU-aktivitet enn landsgjennomsnittet. Det avspeiler trolig at næringslivet på Agder har relativt mange såkalte DUI-bedrifter, der DUI står for *Doing, Using, Interacting*. Det er bedrifter som i det store og hele baserer sin aktivitet og sitt arbeid med oppgradering og innovasjon på erfaringsbasert kompetanse. Det kan være effektivt og gi resultater, men er først og fremst en styrke for utvikling av hyppige, stegvise innovasjoner. Forskning peker på at slike bedrifter kan øke sin innovasjonsaktivitet og konkurransestyrke ved tilførsel av mer forskningsbasert kunnskap. Det kan bidra til at bedrifter i større grad systematiserer sin kjernekompetanse og makter større oppgraderinger i produkter, tjenester og produksjonsmåter. En utfordring er dermed å bidra til å oppgradere tradisjonelle DUI-bedrifter, som blant annet krever rekruttering av flere fagarbeidere med høyere utdanning i denne typen bedrifter.

Vi har også sett at Agder er svært avhengig av maskinindustrien (NODE) som dominerer innenfor industrinæringen. En utfordring er å utvikle nye bedrifter og sektorer som kan være fremtidige vekstområder. Det er en utfordring for Norge som helhet - men en spesiell utfordring på Agder -, når næringslivet domineres av én stor næring, og når næringslivet som helhet i regionen er lite FoU-intensivt. Nye næringer i en region vokser som regel frem fra etablerte næringer, og ofte gjennom kobling av kunnskapsbiter fra ulike næringer. Slik kobling er generelt vanskeligere å få til dess mer ensidig næringsstrukturen er.

2.2.3 Utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Regionplan Agder 2020 har bl.a. følgende formuleringer:

«Øke innovasjonsevnen i eksisterende næringsliv.

Bidra til tilgang på kvalifisert arbeidskraft/godt fungerende arbeidsmarked gjennom godt utdanningssystem.

Bidra til kunnskapsflyt gjennom nettverksbygging innenfor og på tvers av næringsklynger og med offentlig sektor.

Bidra til nytt næringsliv.

Støtte opp under innovative nyetableringer som er koblet til eksisterende kunnskapsfelter i regionen.

Styrke universitetets- og høyskolenes rolle knyttet til gründer-utvikling».

Regionplan Agder 2020 sier lite om næringsutvikling og hvilke sysselsetningsmessige og arealmessige implikasjoner det vil ha. Det må anses som en svakhet.

Generelt sett kan arbeid med næringsutvikling på regionalt nivå konsentreres om to hovedaktiviteter: for det første arbeid for å øke innovasjonsevnen til eksisterende næringsliv, og for det andre bidra til fornyelse av næringsstrukturen gjennom å støtte opp under nytt næringsliv.

Når det gjelder det eksisterende næringsliv, er oppgaven på regionalt nivå særlig 1) å bidra til tilgang på kvalifisert arbeidskraft og et godt fungerende arbeidsmarked, 2) bidra til flyt av kunnskap mellom bedrifter og med kunnskapsinfrastrukturen, og 3) gjennom det bidra til oppgradering av DUI-bedrifter.

Å bidra til tilgang på kvalifisert arbeidskraft er sentralt, siden arbeidsmarkeder stort sett er regionale. Det er behov for forskning og en godt utdannet arbeidsstyrke, ikke minst for å kunne finne frem til og ta i bruk ekstern kunnskap av høy kvalitet. Det behøves videre en generelt godt utdannet arbeidsstyrke på fagarbeidernivå, som er fylkeskommunenes spesielle oppgave, og vi trenger et godt system for etter- og videreutdanning på mange nivåer. Et godt fungerende arbeidsmarked er også sentralt for flyt av kunnskap, som først og fremst skjer når nyutdannede trer inn på arbeidsmarkedet og når ansatte bytter jobber. Bidrag til skaping av bedriftsnettverk er også viktig, siden bedrifter der kan lære av hverandre utover det som skjer ved arbeidskraftmobilitet. Men nettverkene bør gå på tvers av næringer. Variasjon i kunnskapsbaser, der en får til å kople sammen ulik, men relatert kunnskap, viser seg å være mer vekstfremmende enn sterk spesialisering av kunnskapen, som kjennetegner de spisse regionale klyngene. Det tredje poenget er, som nevnt foran, å prøve å få mange av de tradisjonelle DUI¹⁰-bedriftene, som hovedsakelig innoverer ut fra erfaring og i den daglige aktiviteten, til å heve seg mot CCI¹¹-innovasjonsmåten. Det krever ofte rekruttering av flere ansatte med høyere utdanning, og mer kontakt med universiteter og høyskoler, som i begge tilfeller enklest kan skje når det er kort avstand til disse.

¹⁰ DUI står for erfaringsbasert (Doing, using and interacting), STI står for forskningsbasert (Science, technology innovation)

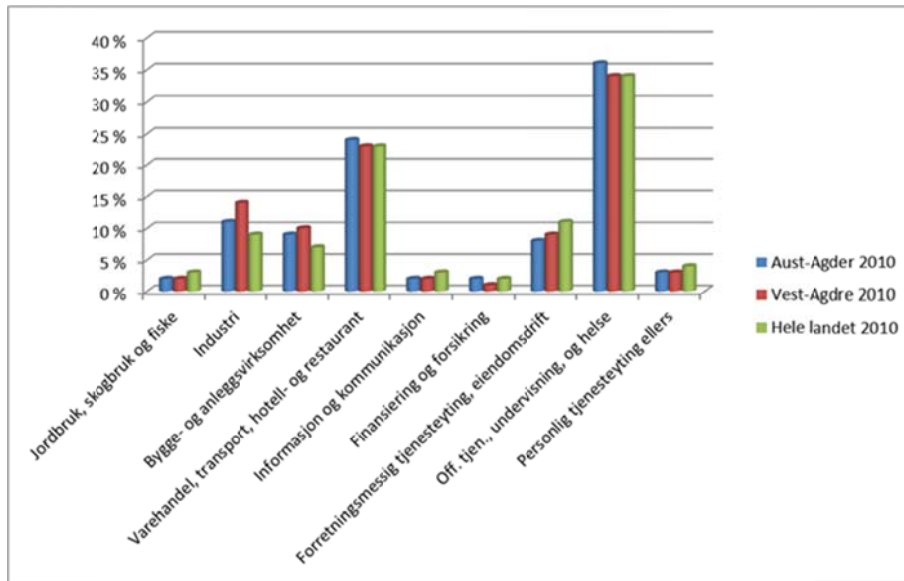
¹¹ CCI: Combined and Complex mode of innovation.

Næringslivet trenger også å fornye seg gjennom fremvekst av nye bedrifter, og spesielt nye bedrifter på nye områder. Forskning viser nå at de mest vellykkede nyetableringene generelt sett er blant nye bedrifter som bygger på, og kopler sammen, eksisterende kompetanse i sin region. Det betyr at bedrifter som etableres ut fra eksisterende bedrifter eller undervisnings- og forskningsmiljøer, er spesielt verdifulle når det gjelder å fornye næringslivet i en region. Skal det regionale nivået ha en rolle når det gjelder å bidra til nytt næringsliv, er det særlig å støtte opp under innovative nyetableringer som på ulike måter er koplet opp mot eksisterende kunnskapsfelter i regionen.

2.3 Politikkområde 3: Sysselsetting og inntekt

Sysselsettingsprofilen på Agder er et “mini-Norge”. Vi har en noe større industrisysselsetting, men ellers en profil på linje med landet for øvrig. Aust-Agder har en noe høyere offentlig sysselsetting og en noe lavere privat tjenesteyting enn landet for øvrig.

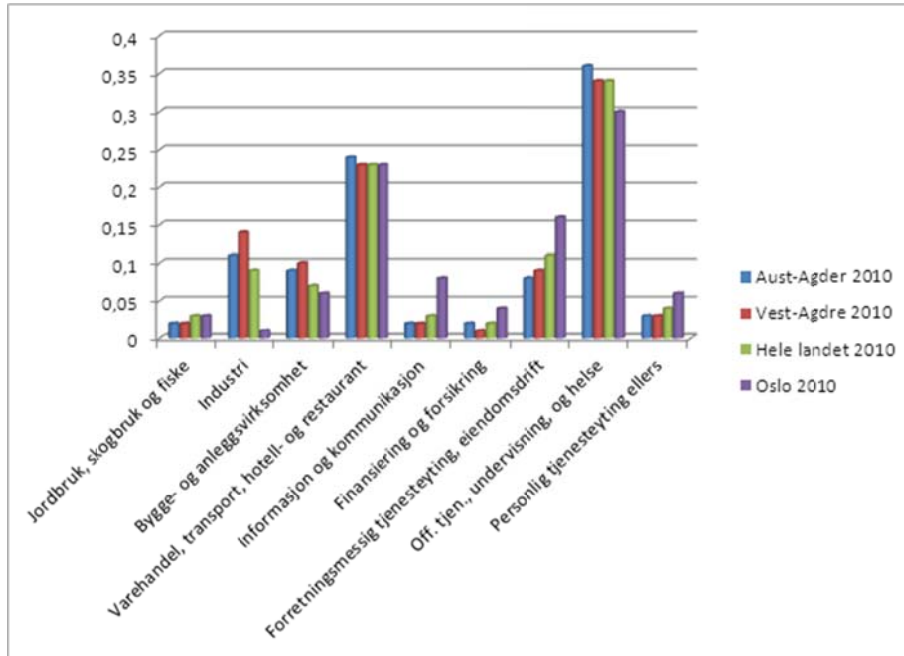
Figur 7: Sysselsetting etter sektor prosentvis fordelt (2010)

Kilde: SSB

Ser vi på det samme bildet som over men inkluderer Oslo i tallene, så blir det tydeligere forskjeller. Oslo har så å si ingen industri, har en vesentlig lavere offentlig sysselsetting, og vesentlig høyere sysselsetting innenfor privat tjenesteyting av ulike former.

Figur 8: Sysselsetting etter sektor inkl. Oslo prosentvis fordelt (2010)

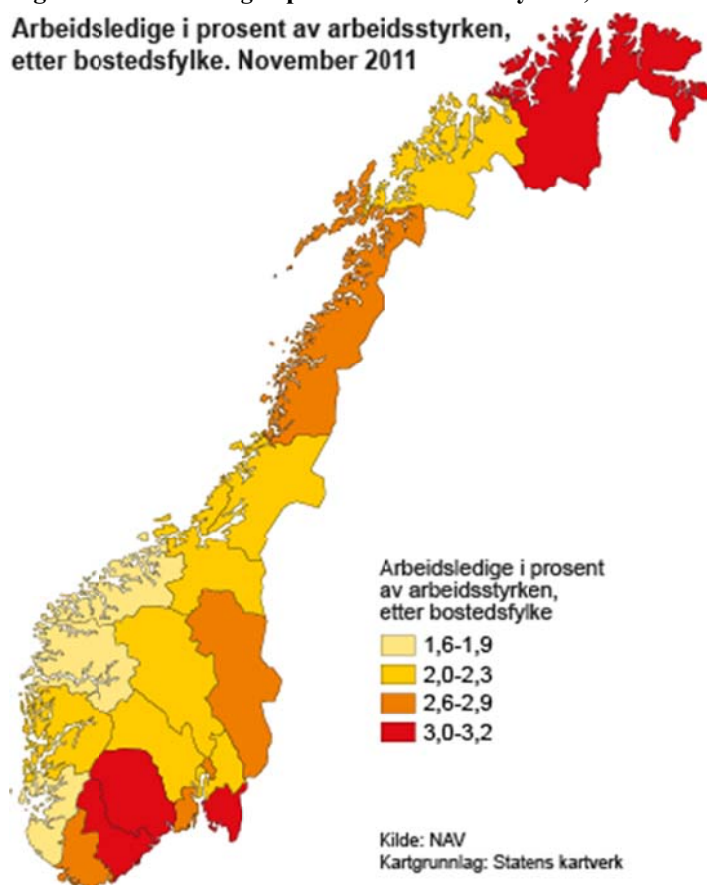

Kilde: SSB

Arbeidsledigheten er generelt lav i Norge, men ser vi på den relative fordelingen, så lå agderfylkene i november 2011 på det nest høyeste (Vest-Agder) og høyeste nivået (Aust-Agder).

Figur 9: Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter bostedsfylke 2011

Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter bostedsfylke. November 2011

Den demografiske profilen på Agder gir noe lavere andel i aldersgruppen 20-44 år, og noe høyere andel i aldersgruppen 45-66 år. Andel eldre over 66 år er noe lavere enn landet for øvrig.

Regional monitor peker på at omstillingen i industrien har gitt utslag i avgang fra arbeidslivet. I dag går deler av arbeidslivet veldig bra, og man har mangel på arbeidskraft, mens yrkesdeltakelsen er lav. Det tilsier at det er behov for et bredt spekter av arbeidsplasser, også «lavterskel»-arbeidsplasser. Dette bør tas med i vurderingen av en regional næringspolitikk.

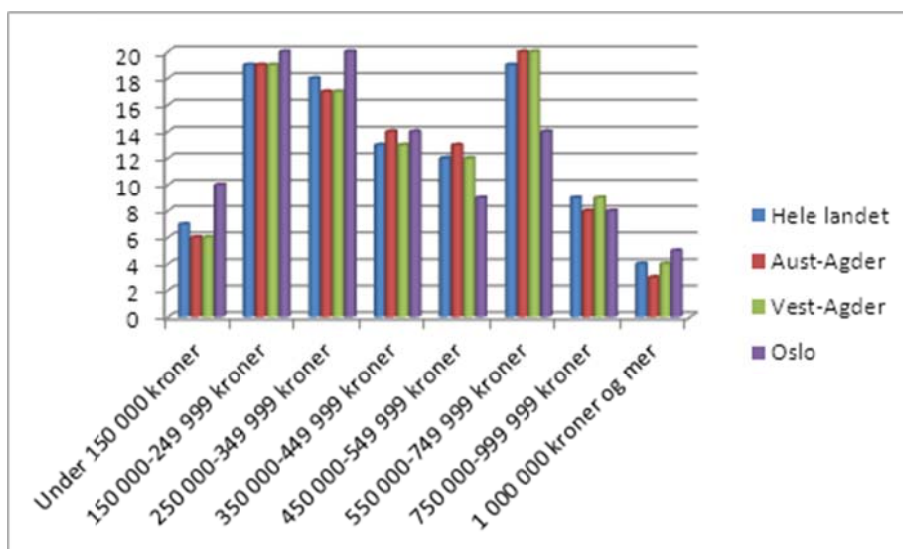
Tabell 2: Befolkningens aldersstruktur på fylkesnivå 2012, prosentfordeling

	0 år	1-5 år	6-12 år	13-15 år	16-19 år	20-44 år	45-66 år	67-79 år	80 år eller eldre
Aust-Agder	1,2	6,3	8,7	4,1	5,5	32,2	28,6	9,0	4,3
Vest-Agder	1,3	6,7	9,0	4,2	5,7	33,6	26,7	8,6	4,3
Rogaland	1,4	7,2	9,3	4,2	5,5	35,8	25,6	7,3	3,6
Hordaland	1,3	6,5	8,8	3,9	5,3	35,2	26,3	8,2	4,4
Landet	1,2	6,3	8,5	3,8	5,2	34,2	27,7	8,7	4,4

Kilde: Svein Ingve, IRIS notat, 6. mars 2012

Agder har en inntektsprofil som er preget av lavere forskjeller enn landet for øvrig. Inntektsprofilen er noe mer samlet rundt de midlere inntekter enn landet ellers. Vi har altså lavere andel personer i den helt lave eller helt høye inntektsgruppen. Igjen forsterkes dette bildet når vi tar med Oslo i tallene. Oslo har større inntektsforskjeller enn Agder og landet for øvrig.

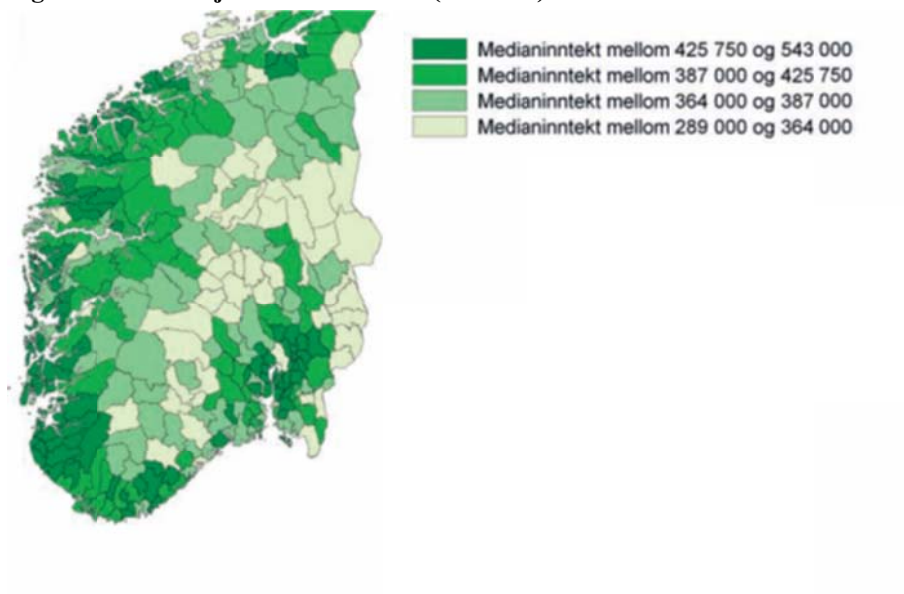
Figur 10: Andel husholdninger etter fylke og størrelse på inntekt etter skatt. 2009. Prosent

Kilde: SSB

Gjennomsnittsinntekten varierer mellom kommuner. De store byene (særlig inkl. Oslo) har høyere gjennomsnittsinntekt enn de fleste innlandskommuner. Et annet mål på inntekt er medianinntekt. Det forteller hvor den midtre gruppen av arbeidstakere ligger inntektsmessig. På Agder er det særlig kommunene i kristiansandsregionen som har høy medianinntekt, som er et godt bilde på det generelle inntektsnivået.

Figur 11: Illustrasjon medianinntekt (2009 tall)

Kilde: SSB

2.3.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

- Agder har større industrisysselsetting. Denne er sårbar for internasjonale konjunkturer.
- Aust-Agder har en høy andel ansatte i offentlig sektor, samtidig med at produktiviteten i denne sektoren er lavere enn landsgjennomsnittet.
- Agder er svak på ulike former for private tjenesteyting.
- Demografisk profil Agder viser relativt sett flere i høy og lav aldersgruppe, og relativt sett færre i midtre aldersgrupper.
- Det er store inntektsforskjeller mellom kommunene på Agder.

- Der er mindre inntektsforskjeller i befolkningen på Agder enn i landet for øvrig.

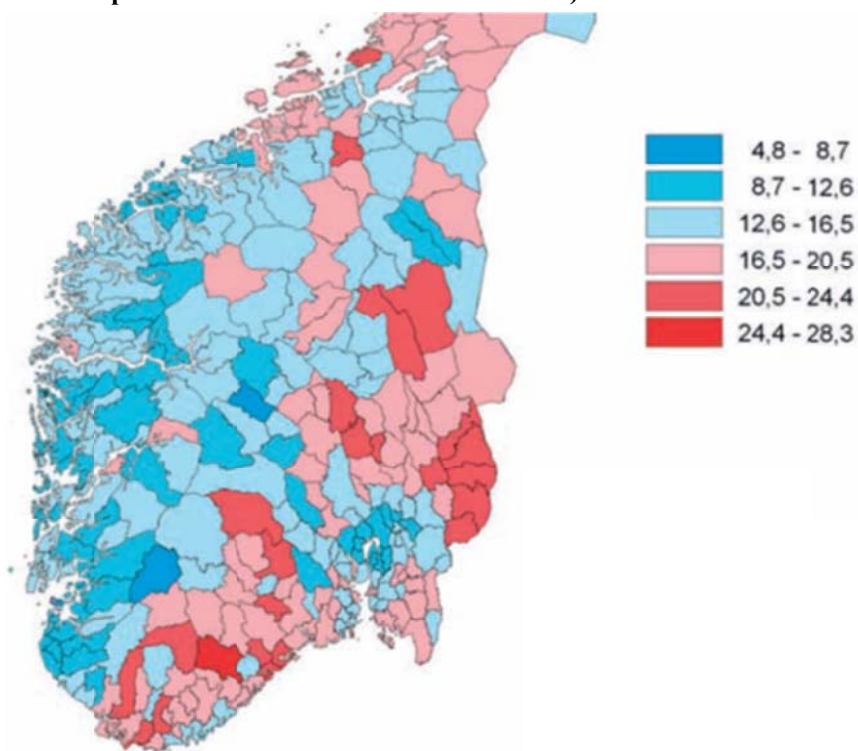
Utfordring i forhold til Regionplan Agder 2020

Regionplanen har ingen spesielle mål mht. sammensetning av sysselsetting, demografi eller inntekt.

2.4 Politikkområde 4: Levekår og helse

Regional Monitor¹² har laget relativt omfattende analyser av levekårene på Agder. Fra disse analysene vil vi trekke frem et par forhold. Agder har høyere andel uføre enn landet for øvrig. Innad på Agder er det store forskjeller mellom kommunene når det gjelder frafall fra arbeidslivet på grunn av uføre. Dette er et av de viktigste feltene der Agder skiller seg fra resten av landet mht. levekår.

Figur 12: Tapt arbeidsinnsats knyttet til uføre, arbeidsledige og AFP-mottakere som andel av potensiell arbeidsstyrke, 2008. (KILDE: NOU 2011: 3 Kompetansesarbeidsplasser - drivkraft for vekst i hele landet)

I den norske velferdsmodellen utgjør arbeid en helt avgjørende rolle. Folk i arbeid avlaster velferdsbudsjettene, og tilknytningen til arbeidslivet har også andre sosiale og helsemessige konsekvenser. Mange uten arbeid opplever ensomhet og isolasjon. Dårlig helse er ofte årsaken til at mange blir stående

¹² Regional monitor, FoU-rapport 2/2011, Agderforskning.

utenfor arbeidslivet, men det er også slik at det å stå utenfor arbeidslivet i seg selv skaper helseproblemer. Svak tilgang på ressurser på grunn av manglende deltakelse i arbeidslivet påvirker også situasjonen for familie og barns oppvekstvilkår, og kan ha betydning for flere generasjoner.

Arbeid er ofte inngang til andre goder som kompetanseutvikling, medbestemmelse og selvforsørgelse. Det er derfor av stor viktighet i den norske velferdsmodellen å ha flest mulig i arbeid. Dermed er det også et stort problem på Agder at så mange er utenfor arbeidslivet. Regional monitor peker på at omstilling i arbeidslivet, særlig innenfor industrien, sammen med ensidige arbeidsmarkeder, er en viktig årsak til frafallet i arbeidslivet i mange kommuner på Agder.

På denne måten handler levekårs- og helseforskningen også om regional utvikling. Et samfunn der større deler av befolkningen ikke utnytter sitt eget potensial i arbeidslivet, er et samfunn der store ressurser går tapt og der vekst og velstand ikke inntreier i en grad som kunne vært mulig. Samfunnet taper på dette, og enkeltindividene gjør det samme. Satt på spissen kan man si at Agder i særlig grad sløser med sine menneskelige ressurser, tatt i betraktning for eksempel regionens høye uførefrekvens og beskjedne sysselsetting blant kvinner. Deltidsarbeid blant kvinner er en stor utfordring i levekårsammenheng. Fars relativt sett reduserte tid med barn har også betydning for barnas sosiale og faglige utvikling.

I en situasjon der arbeidsmarkedet trenger arbeidskraft kan Agder stå i en særlig gunstig situasjon ved å ha flere ressurser så å si på lager. Ikke minst vil tilgang på kvalifisert arbeidskraft være en sentral problemstilling innen helse- og omsorgssektoren i fremtiden.

2.4.1 utfordringer

Viktige spørsmål å stille er: Hvordan forløse Agders uutnyttede ressurser som ligger i befolkningen? Her bør en fokusere spesielt på unge som faller utenfor et normalt utdannings- og arbeidsløp, kvinner med en svak tilknytning til arbeidsmarkedet og innvandrerbefolkningen.

En annen stor gruppe av utfordringer er knyttet til hvordan man skal møte eldrebolgen og gapet som vil kunne oppstå mellom økende forventninger/behov/muligheter og økende kostnader/mindre arbeidsstyrke i helse- og omsorgssektoren?

2.4.2 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

- Hvordan øke det samlede tilbudet av jobber i forhold til befolkningen, samt variasjonsbredden av lavterskel- og kompetansearbeidsplasser?
- Hvordan øke mobiliteten i befolkningen?
- Hvordan bryte en kultur for å leve på uførepensjon i grupper av befolkningen, og bryte den sosiale arv på dette feltet som videreføres mellom generasjonene og som har stor innvirkning på unges valg og mestringsstrategier?

2.4.3 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Regionplan Agder 2020 har mange formuleringer knyttet til helse, blant annet:

«Utvikle Agder til en ledende region når det gjelder folkehelsearbeid og utnytte mulighetene den nye samhandlingsreformen gir innen forebyggende helsearbeid.

Det skal årlig utarbeides statusrapporter som forteller om utviklingen av levekårene i landsdelen.»

For å nå disse målsettingene er det behov for å diskutere om det er tunge strukturelle og kulturelle drivere som påvirker utviklingen i levekårene og helsesituasjonen i landsdelen. Lavekår og helsesituasjon påvirkes av flere strukturelle og kulturelle faktorer, faktorer som over tid har befruktet hverandre og som det tar tid å endre. Videre vil en politikk på dette området kreve sterk politisk og administrativt fokus, en felles problemforståelse og samarbeid på tvers av kommuner, sektorer og fylker over tid.

2.5 Politikkområde 5: Likestilling

Det har i mange analyser blitt påpekt at Agder henger etter mht. likestilling. Utfordringene knyttet til likestilling er godt dokumentert gjennom mange studier, og regionen har allerede en rekke erfaringer med ulike tiltak¹³. Likevel er dette fortsatt en utfordring. Et bilde på dette er hvordan regionen kommer ut på ulike likestillingsindekser. Regional monitor skriver:

«De 106 mest likestilte kommunene får fra 700 til 793 poeng. På Sørlandet er det bare Kristiansand som befinner seg blant de mest likestilte.

De 107 nest mest likestilte kommunene får fra 676 til 699 poeng. På Sørlandet finner vi Risør, Grimstad, Arendal og Tvedestrand i denne gruppen.

De 106 nest minst likestilte kommunene får fra 647 til 675 poeng. På Sørlandet finner vi Lillesand, Åmli, Valle, Vegårshei og Mandal i denne gruppen.

De 111 minst likestilte kommunene får fra 534 til 646 poeng. Her finner vi 20 av kommunene på Agder: Gjerstad, Froland, Birkenes, Iveland, Evje og Hornnes, Bygland, Bykle, Farsund, Flekkefjord, Vennesla, Songdalen, Søgne, Marnardal, Åseral, Lindesnes, Lyngdal, Hægebostad, Kvinesdal og Sirdal.»

Regionplan Agder 2020 har følgende formuleringer knyttet til likestilling:

«Prioritere tiltak som øker kvinners yrkesdeltakelse og satse på kvinnelige ledere i både privat og offentlig sektor.

Stimulere initiativ som inkluderer flere i arbeidslivet, uavhengig av kjønn, etnisitet, alder, funksjonsevne, religion, seksuell orientering og sosial bakgrunn.

Systematisk bruk av regionale suksesshistorier knyttet til likestilling og inkludering som modell for andre arbeidsgivere.

Prioritere tiltak som øker kvinners yrkesdeltakelse og satse på kvinnelige ledere i både privat og offentlig sektor.

¹³ Regional monitor (Agderforskning FoU rapport 2/2011), Likestillingsmonitor agder 2011, Senter for likestilling.

Utvikle en felles, offentlig arbeidsgiver- og utdanningsstrategi som legger vekt på mangfold i forbindelse med rekruttering.»

Likestilling er et tema som er bredt diskutert i landsdelen, og bredt belyst i en rekke studier, bl.a. Regional monitor. Likestillingsdebatten har mange dimensjoner: deltakelse i arbeidsliv, deltidsarbeid, variasjon i arbeidsplasser og tilretteleggelse for toinntektsfamilier er ett tema. Barn, barnehageutbygging og familiepolitikk er et annet tema. Kultur og historiske mønstre som påvirker holdninger til likestilling er et tredje tema. Videre er temaet likestilling knyttet til diskusjoner om verdier, og det har politiske ladninger. Dette gjør likestillingsdebatten omfattende og kompleks.

Det har vært debatter i regionen den senere tid der ulike verdisyn har kommet frem. Det er viktig i forhold til det fokus likestilling har i regionen at debatten og prosessen rundt dette inkluderer ulike verdisyn.

Som forskningsfelt er likestilling gjenstand for ulike paradigmer (forskningstradisjoner). Noen av de temaene som diskuteres på Agder berører viktige og vanskelige diskusjoner innen sosiologi og samfunnsanalyse.

2.5.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Agder har fokus på og utfordringer mht. likestilling.

2.5.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Regionplanen har ikke ambisiøse nok mål på likestilling. Det er en stor utfordring i levekårssammenheng med mange i deltidsstillinger. Både ønsket og uønsket deltid representerer et problem i et likestillingsperspektiv. Kvinner med lave inntekter har en forhøyet risiko for uførepensjon, og deltidsarbeid gir lave trygderettigheter. Det er også et faktum at høye skilsmisserater øker viktigheten av å være selvforsørget.

Det er viktig å ha en diskusjon om dette i regionen som løfter frem de dypere sammenhengene som påvirker kjønnsrollemønstre og trekker inn ulike verdimesse syn.

2.6 Politikkområde 6: Barn og ungdom

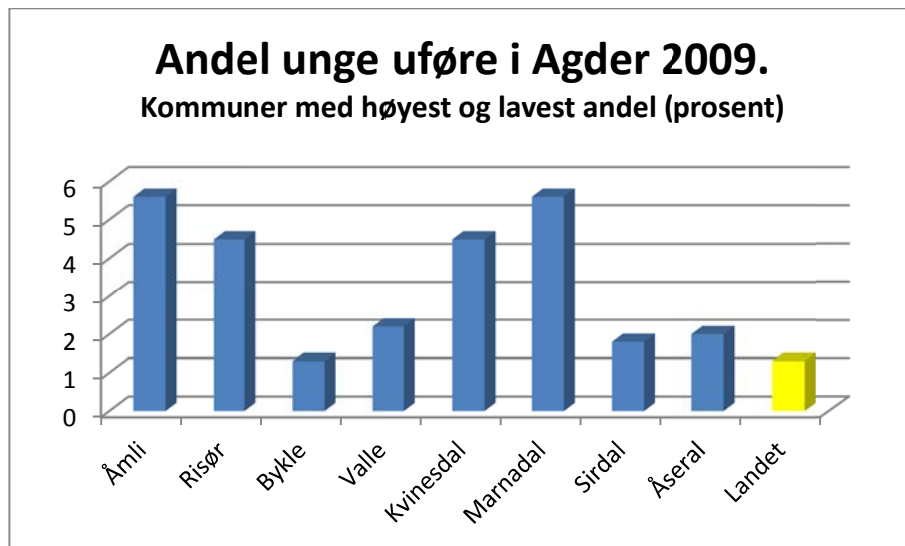
Regionplan Agder 2020 påpeker at man må se på hele utdanningskjeden - fra barnehagen til universitetet - i forhold til å unngå at barn og unge faller utenfor. Blant annet skriver man: "Økt kvalitet i barnehage og grunnskole skal bidra til å bedre overgangen mellom de ulike nivåene i utdanningen slik at flere fullfører et utdanningsløp." Likevel har vi på Agder stort frafall, særlig i videregående skole.

Barneforskningen i Norge er opptatt av hvordan overgangen fra industrisamfunnet til kunnskapssamfunnet har påvirket barndoms- og ungdomstid. I de siste tiårene av industrisamfunnet var perioden frem mot det man regnet som voksenlivet kortere enn det er i dagens kunnskapssamfunn. Voksenlivet startet da gjerne tidlig i tjueårsalderen, kjennetegnet av arbeid og ekteskap. Det er hevdet at industrisamfunnets voksenrolle hadde en voldsom integrasjonskraft gjennom mekanismer som gjorde at de aller fleste ble innhentet av voksenlivet. Fordi disse mekanismene var så sterke, kunne ungdomstiden fungere som en venteperiode. Såkalte ungdomsproblemer ble gjerne forbundet med "fritidsproblemer", og tiltakene ble tilsvarende innrettet.

I kunnskapssamfunnet er menneskets faglige og sosiale kompetanse den viktigste produksjonsfaktoren. Ungdomstiden er ikke lenger en venteperiode, men en kompetanseperiode. I kunnskapssamfunnet blir det sett på som et alvorlig samfunnsproblem at mange unge ikke fullfører videregående opplæring. Men det nye i kunnskapssamfunnet synes ikke å være at andelen barn og unge med problematferd øker, men at problematferd øker sannsynligheten for frafall fra videregående skole. Det å ikke fullføre videregående opplæring betyr derfor at man kommer i risikosonen for marginalisering i voksenlivet.

Nyere forskning peker på at skolen – og ikke arbeidsmarkedet - er den største ekskluderingsarenaen for unge i dag. Og vi ser en økende andel unge som faller ut av et ordinært utdannings- og arbeidsløp. De senere årene har det vært sterkt fokus på veksten i antall unge uføre og dropout-elever, og ikke minst har agderfylkene store utfordringer knyttet til denne problematikken, hvor utdanning, levekår og helse er så sterkt integrert.

Figur 13: Andel unge uføre på Agder i 2009

Det bør på bakgrunn av dette settes fokus på hva som skjer i kvalifiseringskjeden (barnehage, barneskole, ungdomsskole og videregående skole). Agderkommunene bør ikke være fornøyd med å ha en gjennomsnittsskole. Tilsynelatende er problemet at når man først kommer på etterskudd i denne kvalifiseringskjeden, er det vanskelig å komme tilbake. Mekanismer for å lette dette er kanskje noe man må se nærmere på, for eksempel gjennom flere kvalifiseringsveier.

Med de levekårsutfordringene som landsdelen strever med bør målsettingen heller være å ha blant landets best drevne skoler, nettopp for å kunne heve læringsresultatene og kompensere for negativ sosial arv blant grupper av innbyggerne.

2.6.1 utfordringer

- Ingen skal falle utenfor.
- Manglende evne til læring får utvikle seg over tid.
- Det pedagogiske hovedopplegget blir ikke systematisk forbedret, men fokus settes på kompensasjon for de lærevansker elevene har utviklet over tid.
- Manglende koordinering og tilbakemelding mellom enhetene i kvalifiseringskjeden.

- Tidlig intervensjon i barnehage og grunnskole rettet mot barna som av ulike årsaker sliter – har vi tilstrekkelig med kompetanse og ressurser, og hvordan fungerer varslingsrutinene?

2.6.2 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

- Et fremtidig læringsresultat minimum på landsgjennomsnittet.
- Hvordan styrke kvalifiseringskjeden slik at en får en konkurranse-dyktig arbeidskraft utdannet i landsdelen?
- Hvordan beholde kompetansesterke unge i landsdelen?

2.6.3 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

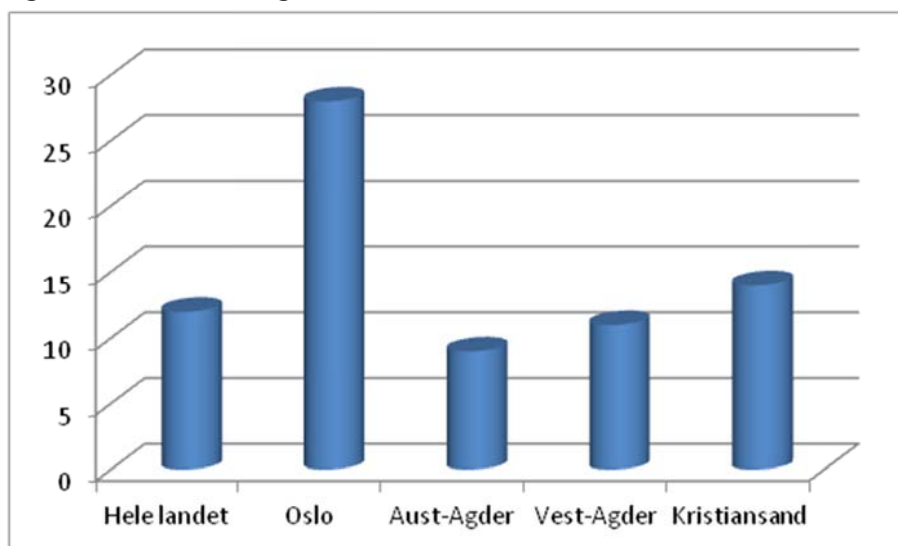
Det må settes økt fokus på forhold som gjør at barn og unge faller utenfor eller henger etter i forhold til de kvalifiseringskrav samfunnet har.

2.7 Politikkområde 7: Integrasjon

Regionplan Agder 2020 skriver blant annet om innvandring: “Stimulere initiativ som inkluderer flere i arbeidslivet, uavhengig av kjønn, etnisitet, alder, funksjonsevne, religion, seksuell orientering og sosial bakgrunn”.

Agder har hatt relativt innvandring litt i underkant av landet som helhet. Typisk både for Agder og for landet for øvrig er at innvandrerandelen av befolkningen er størst i de store byene.

Figur 14: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre

Ser vi på yrkesdeltakelse blant innvandrere, går det et klart skille mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere. Bare litt over ca. 50 % av ikke-vestlige innvandrere på Agder er i dag i arbeid.

Tabell 3: Yrkesdeltakelse i %, innvandrere og andre grupper i befolkningen, 2009¹⁴

	Befolkningen for øvrig	Vestlige	Ikke-vestlige
Hele landet	70,7	71,8	54,2
Akershus	72,2	72,7	58,7
Oslo	73,7	71,8	53
Aust-Agder	67,5	67,5	49
Vest-Agder	69,7	68,1	54,7
Rogaland	73,9	74,2	59,8
Hordaland	72,2	73,4	56,3

2.7.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Agder har en innvandrersandel av befolkningen på linje med landet for øvrig. utfordringene knyttet til integrering, innpassing i arbeidslivet, etc., er også på linje med landet for øvrig.

utfordringene på Agder på dette feltet er altså ikke spesielt større enn i andre deler av landet. Imidlertid er dette et viktig felt. Vi kan forvente økt innvandring i årene som kommer. Det er sannsynlig at “parallele samfunn” på Agder blir et større tema i årene som kommer, slik at integrering og dialog blir viktige tema.

2.7.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Innvandrings- og integreringsdebatten anskueliggjør ulike samfunnsperspektiver, der pluralisme og det multikulturelle på den ene siden utfordres av enhetssamfunnet på den andre. Regionen bør ha en mer omfattende debatt og analyse av de strukturelle endringene som skjer i samfunnet på dette feltet. Også som forskningsfelt bør dette løftes sterkere frem.

¹⁴ Kilde: Disposisjon – notat om arbeidsmarked, innvandring og den norske modellen, Svein Ingve og Martin Gjelsvik, IRIS.

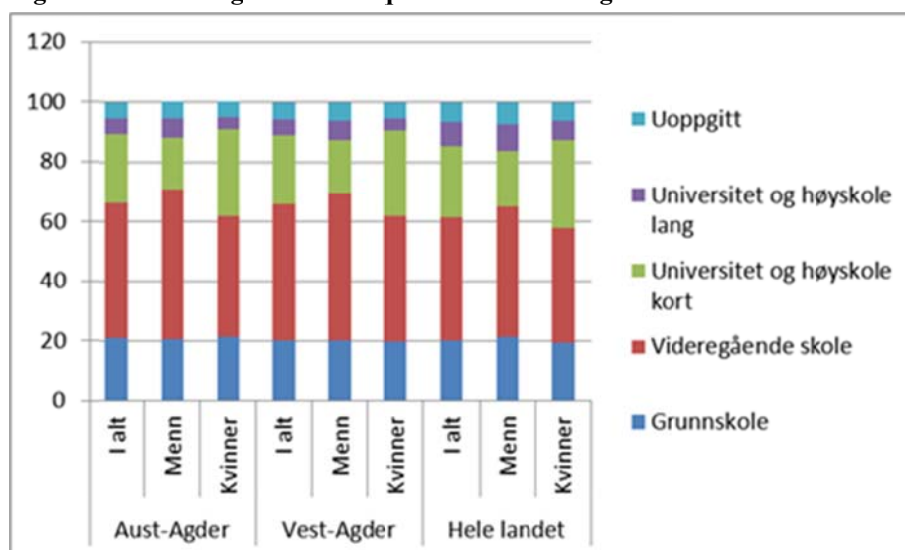
2.8 Politikkområde 8: Utdanning og forskning

Regionplan Agder 2020 sier:

I 2020 har det regionale kunnskapsløftet gitt betydelige resultater. Gjennom målrettet arbeid på tvers av kommunegrensener og forvaltningsnivåer har Agder lyktes med å heve kvaliteten på alle utdanningsnivåer – fra barnehage til universitet. Alle har tilbud om barnehageplass, grunnskoleresultatene er over landsgjennomsnittet, frafallet i videregående skole er vesentlig redusert og universitetet og høyskolene gjør seg bemerket både nasjonalt og internasjonalt. Satsing på økt kompetanse og samarbeid har bidratt til framvekst av en rekke nye gründerbedrifter og et næringsliv som hevder seg i tøff internasjonal konkurranse.

Agder har i dag et lavere utdanningsnivå enn landet for øvrig. Vi har større andel av arbeidsstyrken som har videregående skole som høyeste utdanning, og mindre andel som har høyere utdanning.

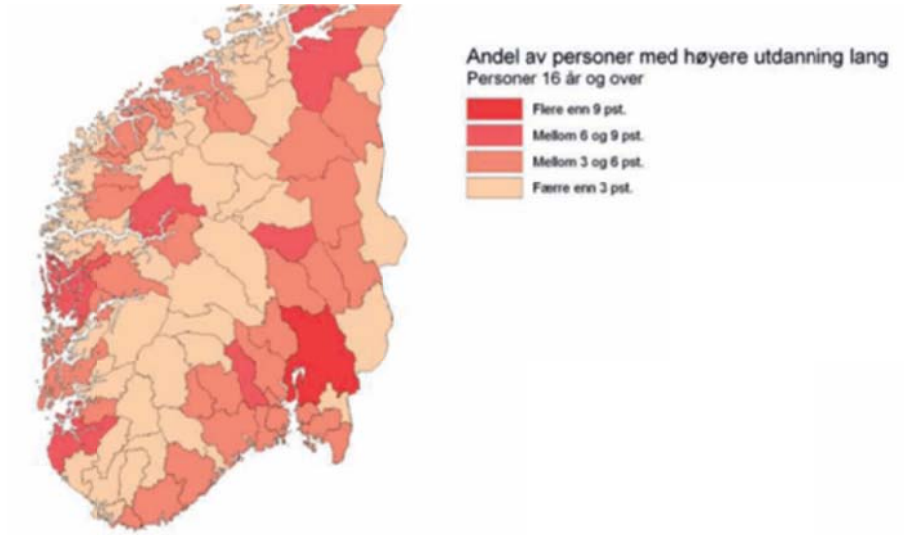
Figur 15: Utdanningsnivå 2010 - prosentvis fordeling

Kilde: SSB

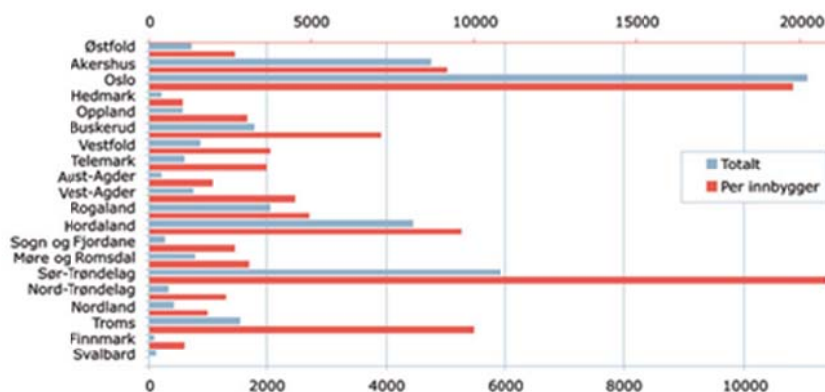
Det nasjonale bildet er at vi finner flere med høyere utdanning i de store byene. Selv byene på Agder, inkludert Kristiansand, ligger lavere mht. andel mennesker med høyere utdanning enn det vi finner i andre universitetsbyer.

Figur 16: Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet (NOU 2011: 3 57)

Det er naturlig å se utdanningsnivå i sammenheng med strukturen i næringslivet, kunnskapsarbeidsplasser (særlig ulike former for privat tjenesteyting) og forsknings- og utviklingsaktivitet. Agder ligger langt nede på listen mht. midler brukt til forskning. I forhold til andre regioner med universitet, ligger vi både totalt og per innbygger langt tilbake.

Figur 17: FoU-utgifter fordelt per fylke, samlede utgifter og per innbygger (Kilde NIFU Step/SSB)

Figur 9.5 FoU-utgifter i 2007 fordelt på fylker. Samlede utgifter og per innbygger
Kilde: NIFU STEP og SSB/FoUstatistikk

Utredningen om muligheten for å øke Universitetet i Agders mulighet til å kommersialisere forskning, avdekket store mangler i det vi kan kalle «innovasjonssystemet» på Agder. Blant disse manglene er ulike fagfelts vilje og evne til å ha en dialog med regionen, men også institusjonene i randsonen rundt universitetet sin evne til å samarbeide og ivareta og utvikle den kunnskapen som finnes. Herunder ble det påpekt uklare og sammenblandede funksjoner og roller, dessuten ble det pekt på svakt kompetansenivå mht. forskningsledelse i regionen¹⁵.

Analysen av universitetets kommersialisering pekte også på de målkonflikter som kan ligge i det at universitetet skal være praktisk relevant og samtidig ha et høyt forskningsnivå.

2.8.1 Utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

- Agder har et lavt utdannelsesnivå. Hvordan kan vi øke kvalitet og kvantitet i utdanningskjeden?
- I hvilken retning skal akademiske institusjoner i regionen videreutvikles?

¹⁵ Roger Normann og Hans Chr Garmann Johnsen: Mulighetsstudie for “Technology Transfer Office”-funksjonen ved Universitetet i Agder. En utredning for Universitetet i Agder, FoU-rapport nr. 3/2011.

- Dette har betydning for næringsutvikling, kompetansearbeidsplasser.
- Agder har stort frafall fra videregående skole (se politikkområdet «barn og unge»), og mange unge som ikke er i arbeid. Det betyr at samtidig som vi har behov for høykompetansearbeidsplasser, har vi også behov for lavterskelarbeidsplasser.
- OECD-analysen for Agder etterlyste strategi for etter- og videreutdanning og det som kalles livslang læring. Det er et felt hvor det finnes mange internasjonale initiativ og forbilder.
- Agder bør øke sin forskningsaktivitet drastisk.
- Det er behov for å styrke forskningsadministrasjon i regionen, noe som forutsetter bedre forståelse for sammenhengen mellom forskning og utvikling.

2.8.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Regionplan Agder 2020 har følgende formuleringer:

«Kvalitet skal være den gjennomgående tråden i hele utdanningsløpet. Lærelyst skal være den viktigste drivkraften i utviklingen av tilbudet.

Næringslivet, kulturlivet og samfunnslivet for øvrig skal knyttes tettere til undervisningen på alle nivåer for å stimulere lærelyst.

Etablere et regionalt vitensenter i Agder.

Det skal være gode og tilgjengelige tilbud innen etter- og videreutdanning innenfor et bredt spekter av fagfelt i hele Agder.

Betydelig økning i forsknings- og utviklingsarbeidet som foregår i regionen.

Utvikling av lærerutdanningene på UiA.

Etter- og videreutdanning av lærere og skoleledere er viktige virkemidler til økt kvalitet i skolen.

Cultiva, Sørlandets kompetansefond, Aust-Agder utviklings- og kompetansefond og Regionalt forskningsfond for Agder spiller alle en viktig rolle i en forsterket regional satsing innenfor forsknings- og utviklingsarbeidet. Det må være en aktiv samhandling mellom disse.

Styrke FoU-samarbeidet mellom universitetet, høyskolene, næringslivet og offentlig sektor.»

Det er behov for å avklare i sterkere grad hva som er forutsetningene for å lykkes på disse feltene. Det er uklart om man har tiltak nok til at det kan gi landsdelen det løftet den trenger i retning av å øke forskning og kompetanse.

2.9 Politikkområde 9: Kultur

Regionplan Agder 2020 skriver: *“I 2020 er det regionale kulturlivet preget av mangfold og skaperkraft. Det er skapt en rekke nye arbeidsplasser i kulturbasert næring. Kultursatsingen har skapt trivsel, styrket den regionale identiteten og bidratt til å gjøre landsdelen enda mer attraktiv. Regionale kulturbygg i landsdelen har gitt betydelige ringvirkninger i forhold til både utvikling og livskvalitet. Festivalmangfoldet i Agder er større enn noensinne, samtidig som de største musikkfestivalene har blitt nasjonale begivenheter med helårsdrift og god økonomi. De regionale museumssatsingene har ført til markert publikumsvekst. Kultur- og idrettsliv har gode vilkår, blant annet gjennom nye og moderne anlegg en rekke steder i regionen”.*

Kultur som utviklingsstrategi har de siste 15-20 årene blitt et stadig mer aktuelt tema i by- og regionalpolitikk. Dette gir seg uttrykk i at byenes og stedenes kvalitet og attraktivitet som bomiljø og kultursfære har fått en ny betydning i regionale utviklingsstrategier. På den ene siden blir et godt og gjerne kosmopolitisk kulturliv sett på som et viktig bidrag i byers markedsføring og internasjonalisering, mens et aktivt kulturliv på den andre siden forstås som en kvalitet i seg selv som bidrar til å heve den generelle velferd og velstand.

Det er flere endringstrekk både i økonomien og samfunnets kulturelle grunnlag som kan bidra til å forklare det økte fokuset på kultur som utviklingsstrategi. To kunnskapsfelter ser ut til å ha fått særlig betydning for planlegging og politikkforming: på den ene siden forståelsen av kulturens potensial som økonomisk drivkraft, og på den andre siden forståelsen av hvordan arbeidslivets endring peker på betydningen av kompetanse og kreativitet som drivkraft i ny økonomi. Målene som formuleres omhandler gjerne restrukturering av byenes og stedenes grunnlag for utvikling og attraktivitet for å trekke til seg nye innbyggere, turister, ny næringsvirksomhet og kapital, mens tiltakssiden fokuserer på vekst i kulturnæringer. Det ser ut til at veksten i typer arbeidsplasser i den vestlige verden er spesielt betydelig i høykompetanseyrker, og ikke minst i de yrkene som kan defineres som å inneha et kreativt element. Dersom disse yrkene rangeres etter kreativitetsaspektet hevder enkelte at vi på toppen vil finne yrker som arbeider med kulturproduksjon som den ”superkreative” klasse. Koplek til denne klassen ligger det også en kulturforståelse der det blir hevdet at dette er en type mennesker som søker åpne, multikulturelle og tolerante bymiljøer.

For byene og stedene i regionen betyr dette to ting: På den ene siden vil det ha betydning når det gjelder hva slags arbeidsplasser det er som finnes. På den andre siden handler dette også om hva slags kultur i bred forstand byen

kan tilby de som skal jobbe i det kommende arbeidslivet og bo i regionen. I det nye arbeidslivet smelter arbeid og fritid sammen i livsstil og identitet, og det er derfor ikke mulig å skille disse to sfærene fra hverandre når man skal planlegge den nye regionen. Byene og stedene må derfor gjøre seg attraktive både når det gjelder hvilke typer arbeidsplasser som tilbys, og ikke minst når det gjelder hvordan byen/stedet fremstår som en kulturell arena og bomiljø.

Regionplanen gjenspeiler dette gjennom å gjøre kultur og kulturnæringer til et sentralt tema i regionplanen. Målene i planen peker på den ene siden på å utvikle det regionale kulturlivet som aktivitetsarena, skape gode attraksjoner og opplevelser og fremme kulturelt mangfold, trivsel og identitet. På den andre siden pekes det på et mål om å skape nye arbeidsplasser gjennom å utvikle kulturnæringer. Disse målene reiser en rekke utfordringer som må tas med i vurderingen av det videre arbeidet med dette temaet i Regionplan Agder 2020.

2.9.1 Utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Det er en utfordring å skape kulturelt mangfold, trivsel og identitet fordi dette i stor grad er forhold som hører til den enkeltes private sfære og meningsdannelse. Verdier som toleranse, åpenhet og ytringsfrihet er tett knyttet til dette.

Utfordringen omhandler hvordan man best legger til rette for at et kulturelt mangfold skal kunne utvikles.

Utfordringen i regionplanen blir tredelt: Den ene utfordringen handler om hvordan vi forstår og fortolker toleransebegrepet i forhold til å akseptere og gi rom for et mangfold av kulturelle uttrykk, livsstiler og identiteter. Den andre omhandler grensene for hva en politisk planprosess skal og bør involvere seg i når det gjelder den enkeltes private sfære og meningsdannelse. Den tredje omhandler hvordan man legger til rette for deltakelse og integrering i samfunnsliv gjennom å utvikle og vedlikeholde arenaer for kultur og idrett som er reelt tilgjengelige for alle samfunnsgrupper.

Det er en utfordring å skape nye arbeidsplasser i kulturnæringer av flere grunner.

Den økonomiske betydningen av kulturnæringene på det konkrete stedet eller byen er ofte overdrevet¹⁶. Flere påpeker for eksempel at potensialet i antall arbeidsplasser nok blir noe overdrevet, og gjerne er begrenset for eksempel i forhold til tradisjonell, industriell vareproduksjon og annen type industri. De arbeidsplassene som utvikles i de typiske kreative yrkene er relativt få, og effekten kommer gjerne i form av vekst i støttefunksjoner og serviceyrker som både er begrenset i omfang, og også har lave kompetansekrav og er lavtlønnede. I tillegg er dette en type virksomheter som har høy risiko, og man kan derfor forvente relativt mange konkurser.

Det er en utfordring å legge til rette for kulturaktivitet og kulturnæringer samtidig.

Hovedfokuset for den kreative arbeideren er kunstproduksjon – ikke masseproduksjon/reproduksjon. Den kreative kulturarbeideren ønsker autonomi, og resultatet av produksjonsprosessen er gjerne uforutsigbart. Utfordringen er å legge til rette for infrastruktur og finansielle rammebetingelser som skaper stabile produksjonsbetingelser for kunstnerisk aktivitet.

Forbrukeren i kulturmarkedet er upålitelig og uforutsigbar, og det er umulig å sikre seg mot at produktet ikke treffer markedet. Næringen har derfor høye produksjonskostnader og lave reproduksjonskostnader. Utfordringen blir å legge til rette for kunnskap og kompetanse om markedstilgang for kulturelle produkter.

Det er en utfordring å utvikle attraktivitet og verdiskapingspotensial basert på attraksjoner og opplevelser i regionen.

For å lykkes med en slik strategi er man avhengig av et visst volum i etterspørselen for at strategien skal være økonomisk bærekraftig. Flere peker på at dette er strategier som er godt egnet for byer med betydelig turisme, som enten er så store at de er attraktive i seg selv, eller har særskilte kvaliteter som tiltrekker seg store mengder turister og produsenter. Byer og steder under en viss størrelse vil mangle et markedspotensial for å kunne takle denne formen for konkurranse. Dette er en grunnleggende utfordring for agderregionen, siden folketallet er begrenset og regionen har et relativt begrenset potensial for masseturisme.

¹⁶ Se: Vareide, Knut og Lars Ueland Kobro. Skaper kultur attraktive steder? Telemarksforskning: TF-notat nr. 1/2012.

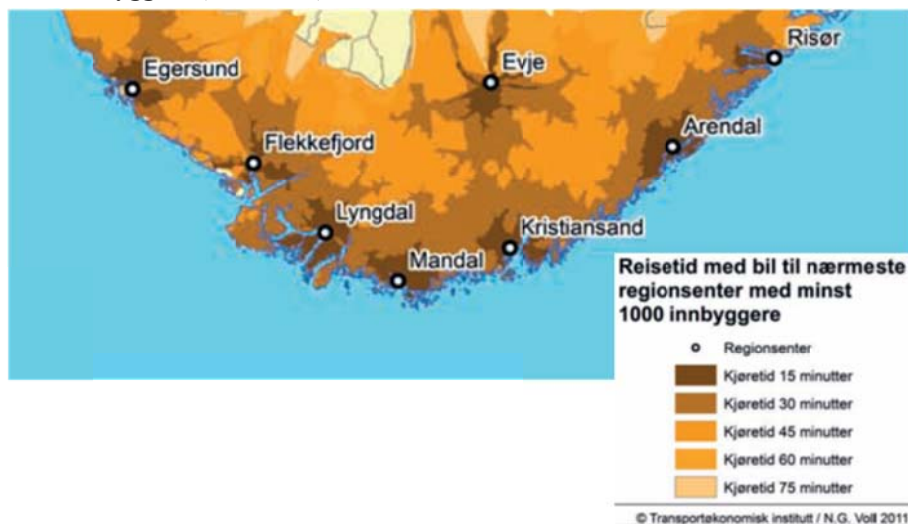
2.10 Politikkområde 10: Kommunikasjon og infrastruktur

Regionplan Agder 2020 har følgende formuleringer:

«I 2020 kan vi konstatere at åpningen av den nye firefeltsvegen mellom Grimstad og Kristiansand i august 2009 var startskuddet for en vellykket samferdselssatsing på Agder. Arbeidet med en sikker motorveg gjennom hele Agder er godt i gang. Utbedring av fylkesvegene har fått et løft, og målrettet trafikk sikkerhetsarbeid har gitt positive resultater med reduksjon i de mest alvorlige trafikkulykkene. Kjevik har fått en rekke nye utenlandsruter og er en flyplass som dekker regionens behov og som er godt rustet for å håndtere ytterligere vekst. Skipstrafikken har økt og det er en naturlig arbeidsdeling mellom havnene i landsdelen. En fremtidsrettet strategi for jernbaneutvikling i Agder er utarbeidet, og sammenkobling av Vestfoldbanen og Sørlandsbanen er i gang. Kollektivtrafikk og sykkelbruk har hatt en markert vekst».

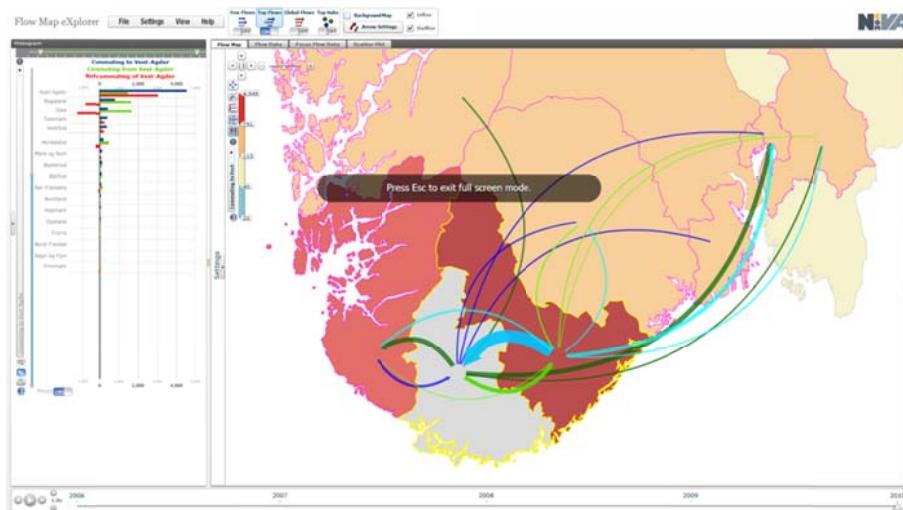
Agder har en rekke utfordringer innenfor samferdselssektoren. Disse er knyttet til vei, bane, luftfart og havn. Det vil være viktig for regionen å følge disse utfordringene opp både lokalt/regionalt og i forhold til nasjonal planlegging (NTP) og de årlige statsbudsjettene. For en del av samferdselssektoren har fylkeskommunene egen portefølje (fylkesveier, kollektivtrafikk). På disse områdene er det særlig viktig at det legges opp til gode partnerskap med andre sterke aktører.

Figur 18: Illustrasjon reisetid med bil til nærmeste regionsenter med minst 1000 innbyggere (kilde TØI)

Pendling til/fra agderfylkene har profilen som vist under. Den største strømmen er fra Aust-Agder til Vest-Agder (ca. 4500 personer).

Figur 19: Pendlingsmønster Agder

2.10.1 Vei

De viktigste store prosjektene vil være E39 vestover fra Kristiansand, E18 Arendal/Tvedestrand, Fv 456, Vågsbygdveien, Rv9 i Øvre Setesdal og mellom Mosby og Kristiansand, samt Rv 41 mellom E18 og Kjevik. Det bør også ses på en ny veiløsning mellom Åmli og Arendal for å styrke arbeidsmarkedsdeltakelsen i østre del av indre Aust-Agder.

De siste års veginvesteringer på E18 mellom Kristiansand og Arendal og på E39 og tilgrensende fylkesveier i Listerregionen har lagt føringer for at Agderbyen sentralt i landsdelen og Listerregionen vest i landsdelen vil kunne utvikle særlig integrerte arbeidsmarkeder.

Regional monitor for Agder peker på betydningen av å knytte sammen flere av de små kommunene til mer integrerte, og dermed mer mangfoldige, arbeidsmarkeder. Dette vil kreve løsninger som ikke bare ser på de store samferdselsårene, men også bygger sentre i delregionene på Agder. Vi må derfor se for oss et scenario der det utvikles gode, mindre arbeidsmarkeder på lavere geografiske nivåer enn Agderbyen og Listerregionen. Dette er særlig viktig for de delene av Agder som har lang vei til etablerte arbeidsmarkedssentra.

Strategien her må være å skape regionforstørring på en slik måte at arbeidsmarkedene blir geografisk vide, næringsmessig varierte og miljømessig bærekraftige. Dette vil gi et avgjørende bidrag til å løfte levekårene for mange i landsdelen. Det er en særlig utfordring å utvikle gode samferdselsløsninger innover i landet fra arbeidsmarkedene ved kysten. Dette kan løses ved et tettere partnerskap mellom Vegvesenet og berørte kommuner og fylkeskommuner der en ser samferdsel og arealplanlegging for øvrig i sammenheng.

2.10.2 Bane

Det er for tiden flere løp på gang mht. hvordan fremtidens jernbanestruktur på Agder skal se ut. På den ene siden foregår det moderniserings- og opprustingsarbeid som per i dag innebærer at jernbanen bygges ut til god intercity-standard mellom Oslo og Grenland. Dette konseptet vil kunne videreføres med sammenknytting av Vestfoldbanen og Sørlandsbanen over Skorstøl og videre utbygging av Sørlandsbanen i eksisterende eller nye traseer. På den andre siden er det laget egne utredninger om en ny høyhastighetsbane langs kysten mellom Stavanger og Oslo.

Denne debatten har paralleller andre steder i landet, og henger sammen med en nasjonal debatt om hvordan jernbanenettet skal utvikles. For Agder vil det være viktig å delta i denne debatten og å legge premisser for raskere løsninger i vår landsdel, uansett valg av hovedkonsepter.

Rent lokalt er det viktig å se på hvilke muligheter som ligger i å utvikle Arendalsbanen og jernbanearmene ut fra Kristiansand til verktøy for å forsterke arbeidspendling på bane. Dette er arbeid som må drives i partnerskap med berørte kommuner og med Jernbaneverket.

2.10.3 Luftfart

Kjevik har over flere år hatt et betydelig relativt andelstap i trafikk sammenlignet med konkurrerende lufthavner som Sola og Torp. Samtidig er Kjeviks rolle for vekst og utvikling i regionalt samfunns- og næringsliv avgjørende. Dette gjelder ikke minst for de deler av næringslivet som er internasjonalt orienterte. Selv om det nå har kommet i gang utbygging på Kjevik, er omfanget av og ambisjonene for dette arbeidet utilfredsstillende. Det er ikke for svakt å si at flyplassens strategiske posisjon p.t. er truet. Det må være et mål for regionene å løfte ambisjonene for utbyggingen av Kjevik ytterligere. Et viktig ledd i dette arbeidet består i å få på plass en rask utbygging av ny Rv 41 fra E18 til flyplassen. Det er også viktig å få i gang en debatt om tyngre utnyttelse av arealene rundt Kjevik for ytterligere å styrke flyplassens posisjon.

2.10.4 Havn

I utkastet til ny nasjonal transportplan er Kristiansand pekt på som en av de viktigste havnene i Norge for utenlandstrafikk. Landsdelen har ellers en rekke havner som fyller ulike funksjoner. Noen av dem, fremst Eydehavn og Farsund, har betydelige kapasitetsreserver. Flekkefjord har nylig fått ny industrihavn.

Bruk og utnyttelse av havn styres i betydelig grad av store, kommersielle aktører. I motsetning til hva som gjelder for andre transportformer, er det derfor ikke gitt at offentlig planlegging og tilrettelegging umiddelbart påvirker reell bruk. Det er i hele Nordsjø-/Østersjøområdet en betydelig overkapasitet på havn. Flere havner i dette området har også ambisjoner om å spille en større rolle som internasjonale importhavner. I dag er situasjonen at en betydelig mengde gods som skal til Norge landes i Göteborg og tas videre derfra med bil. Det er lite realistisk at Kristiansand eller noen annen havn på Sørlandet kan overta en slik rolle.

Det er store utfordringer knyttet til videre utvikling av havnene i Arendal/Eydehavn og Kristiansand. Begge steder står kobling til annen infrastruktur frem som en kritisk faktor. I Kristiansand er fremdriften i planlegging av havneutviklingen preget av vansker med å avveie mellom ulike typer arealbruk.

2.10.5 Utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

- Kommunikasjon vil være en viktig faktor for å definere Agder som en funksjonell region. Samtidig har kommunikasjon også koblinger til andre tema som miljø, bostedsstruktur, etc. Dette er politiske tema med sterkt normativt innhold. Det berører tema som privatbil kontra kollektivtransport, bil kontra tog, etc.
- Det er behov for å styrke landsdelens kommunikasjon med omverdenen og styrke nye, integrerte byregioner (Agderbyen, Listerregionen) og dermed fremme regionforsterking for å trekke inn resten av landsdelen i pendlingsomlandene.
- De nåværende vei- og havneplaner vil forsterke presset på kristiansandsområdet som et knutepunkt. I tillegg til vei, får vi en økende diskusjon om havn og flyplass. Det bør tenkes igjennom hvordan

man skal realisere alt dette i kristiansandsområdet, samtidig som dette er det området som har sterkest befolkningspress¹⁷.

- Agder bør sannsynligvis forsøke å utvikle parallelle strategier, både de som integrerer landsdelen, men også de som bygger opp delsentra og mer mangfoldige arbeidsmarkedstilbud i delregionen.
- Man bør organisere velfungerende partnerskap med kommuner/delregioner og statlige myndigheter for å få i gang gode og raske planprosesser.

¹⁷ Se: Regional plan for Kristiansandsregionen 2011-2050, vedtatt juni 2011, hvor arealkonflikter er diskutert.

2.11 Politikkområde 11: Natur, kulturmiljø og landskap

Arealer er et viktig område i regional planlegging, fordi det utgjør selve den materielle substans som samfunnsutviklingen har til rådighet. I det rådende vekstperspektivet i regionen i dag, hvor regionen ønsker både økonomisk og menneskelig vekst, blir areal, kystsoner så vel som fjellområde en avgjørende faktor for vekstens muligheter og begrensninger.

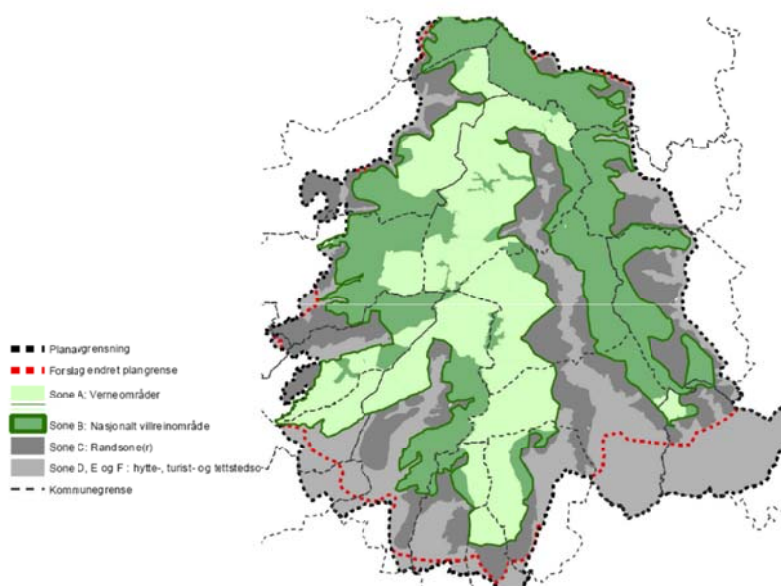
Arealer blir i stigende grad ansett som en begrenset ressurs, samtidig som flere og flere arealinteresser og nasjonale krav til arealer og ressurser formuleres. Planleggingen av arealer ligger dermed i skjæringsfeltet mellom motstridende interesser og verdier, og involverer dermed også politiske og institusjonelle spørsmål, som spørsmålet om hvem som involveres, og hvordan planleggingen skal styres. Arealer kan i en bred planleggingssammenheng ikke reduseres til ren ressurstenkning i forhold til vind- og vannkraft, eller utbyggings- og infrastrukturelementer. Arealplanlegging bør heller ikke reduseres til en rent miljøøkonomisk avveining i form av biodiversitet eller habitater. Arealer er også et kulturelt og estetisk landskap som skal romme kulturarv og gi plass til menneskelig rekreasjon og relasjoner til naturen. Utfordringen er på den ene siden å samordne tverrsektorielle perspektiver på areal, og på den andre siden å klare å gjennomføre reell planlegging og styring av arealer.

Natur, kulturmiljø og landskap er aspekter som Regionplan Agder 2020 ikke har valgt å adressere spesifikt, og det kan i seg selv vise noe om de komplekse utfordringer arealplanleggingen utgjør i samfunnsplanleggingen. Formuleringene i Regionplan Agder 2020 viser at det er en forståelse for at både kystsonen og regionen som sådan har utfordringer relatert til areal, "balansen mellom vern og utvikling", men formuleringene er samtidig så overordnede at de ikke peker på hvordan en videre planprosess kan gripes an. På den ene siden kan det argumenteres for at regionale planer er nødvendige for å få en helhetlig arealforvaltning som kan håndtere kompleksiteten i de mange motstridende arealinteresser. På den andre siden er det nødvendig å anerkjenne at arealer også har en sterk lokal betydning både i forhold til interesser, men også i forhold til de kulturelle og estetiske perspektiver, og det kan derfor argumenteres for en mer lokalisert planlegging og forvaltning.

Regionale planleggingsperspektiver for natur, kulturmiljø og landskaper er altså komplekse og tverrsektorielle, og de har både lokale, regionale og nasjonale styringsdimensjoner. Slike komplekse utfordringer (og store potensielle konflikter) kan vanskelig møtes med tradisjonelle planleggings- og forvaltningsperspektiver, men krever nye tilnærminger både i forhold til hvordan prosessen organiseres, og hvordan formålet for planleggingen defineres.

Heiplanen (Regional plan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei) er et eksempel på en nylig gjennomført regional planleggingsprosess hvor mange av Indre Agder-kommunene var involvert. Denne regionale planleggingen var en bestilling fra Miljøverndepartementet for å avklare de økende areal- og bruksinteressene i fjellområdene i forhold til villreinens leveområde. Prosessen og resultatet av Heiplanen avspeiler mange av de generelle utfordringene som er beskrevet ovenfor når areal- og samfunnsplanlegging skal ses i sammenheng, og balansere bruk og vern i forhold til en økologisk ressurs. Heiplanen kan ses på som et eksempel på hvordan regional planlegging kan skape store konflikter når den er initiert fra et statlig nivå på premisser som ikke er samstemte lokalt. Heiplanen er samtidig et eksempel på hvordan dialog mellom lokale, regionale og statlige institusjoner kan skape bredt aksepterte grenser for arealplanleggingen i forhold til samfunnsplanleggingen.

Figur 20: Heiplanen som eksempel på regional planlegging med avgrensning av bruk og vern i hensynssoner.

2.11.1 utfordringer

- Økende befolkning og utviklingspress i regionen legger et stadig større press på bruken av de tilgjengelige arealene.
- Planleggingen av arealer inneholder en stor kompleksitet i forhold til å avklare interesser og verdier, og dermed avklare hvor den politiske styring og forvaltning skal plasseres.

- Arealer kan ikke planlegges i enkeltstående prosesser for ulike sektorer; de må vurderes i forhold til andre sektorer og mer overordnede samfunnsutviklingsperspektiver.
- Arealplanlegging må balansere et regionalt helhetsperspektiv med et lokalt forankringsperspektiv.

2.11.2 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Agder har økende utbyggingspress, spesielt i byene langs kystsonen. Kystsonen er i nasjonal sammenheng et prioritert område; både som et åpent landskap som kan fungere som allmenngode i all fremtid, og i forhold til de marine- og økologiske ressurser. De indre kommunene på Agder har et økende utbyggingspress i forhold til vind- og vannkraft. Fjellet på Agder har samtidig Norges sørligste villreinstamme, som Norge er forpliktet til å ta vare på gjennom Bernkonvensjonen.

Både i fjellet og i kystsonen er det rekreative naturperspektivet stadig viktigere for både turisme og lokalbefolkning. På grunn av dette er det både i Miljøverndepartementet og i Kommunal- og regionaldepartementet et økt fokus på planlegging av arealer i et mer helhetlig perspektiv for å unngå ”bit-for-bit-nedbygging” og for å skape større samordning mellom ulike politikk-områder.

2.11.3 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Arealer er en begrenset ressurs. Agder har verdifulle områder og kulturarv å ivareta både i kystsonen og i innlandet. Disse er i økende grad under press.

Regionplanen adresserer ikke kompleksiteten i arealplanleggingen, og de potensielle konfliktene som denne planleggingen i regionen står overfor. Regionplanen har fem hovedområder som på hvert sitt vis vil ha konsekvenser for naturen, kulturmiljøet og landskapet i regionen, men planen tar ikke aktivt stilling til hvordan de fem hovedområdene skal ses i forhold til arealplanleggingen i sin helhet. Regionplanen trekker frem at det skal tilrettelegges for en attraktiv kystsoner, og at utvikling og vern skal balanseres med utgangspunkt i regionens levende historie. Problemet er at regionplanen ikke forholder seg til hvordan det moderne samfunns kompleksitet og perspektiver (krav) til utvikling og vekst vil ha innflytelse på balansen mellom vern og bruk. Det tas dermed ikke (politisk) stilling til hvordan fremtidens arealer skal spille sammen med samfunnsutviklingen.

Som nevnt har høyfjellsområdene i Indre Agder nettopp vært igjennom en regional planprosess som var initiert av Miljøverndepartementet. Med det

økende presset for kraftutbygging i de lavereliggende fjellområdene, og for utbygging langs kystsonen, er det ikke utenkelig at det kan komme nasjonale føringer for regionale planer i disse områdene. Hvis regionen vil være med på å legge premissene for en slik planlegging, kan det være nyttig å begynne diskusjonene allerede nå.

Utfordringen for Regionplan Agder 2020 er derfor å åpne diskusjonen om *hvordan* regional planlegging bør ivareta regionens arealer i sammenheng med den generelle samfunnsutviklingen. En slik diskusjon har to hoveddimensjoner. Den ene dimensjonen handler om hvilke *interesser og verdier* en slik planlegging bør inkludere i forhold til bruk eller vern. Bør planene for eksempel være sektoriserte i forhold til politikkområder, eller interessebaserte i forhold til økonomiske eller økologiske perspektiver, eller skal planer prøve å samordne og utvikle tverrsektorielle perspektiver? Den andre dimensjonen handler om *styring og forvaltning*, altså hvilke institusjoner og aktører som skal involveres, og hvordan slike samarbeidskonstellasjoner kan organiseres og utarbeides med et bredt legitimt mandat.

Dilemmaet er å balansere interesser og styring slik at planleggingen oppleves som legitim fra det lokale til det nasjonale nivået, og samtidig ikke være så "helhetlig" at planen ikke oppleves som et brukbart styringsverktøy.

2.12 Politikkområde 12: Klima og energi

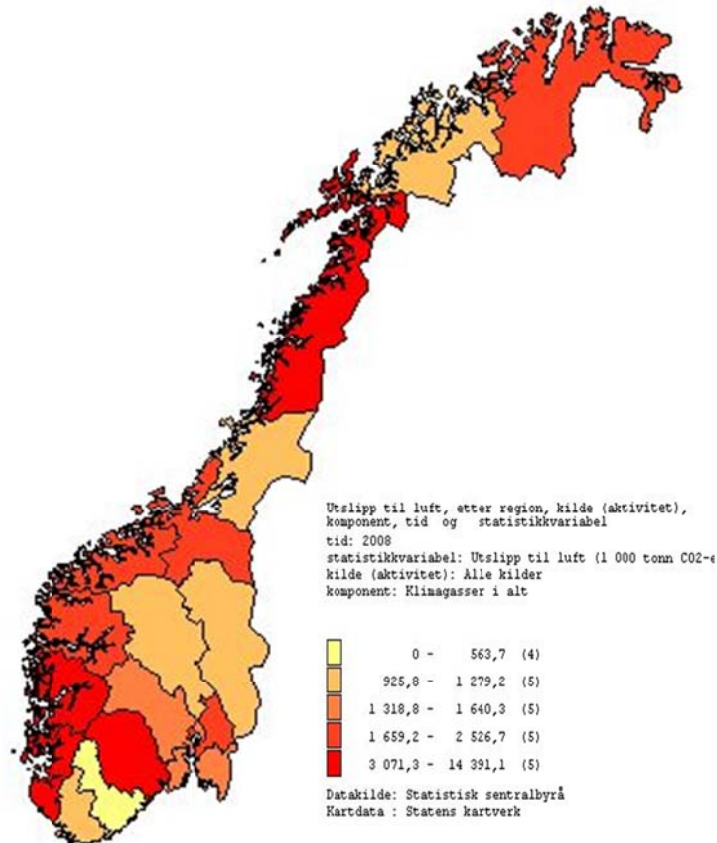
Regionplan Agder 2020 har omfattende formuleringer mht. klima og energi:

«I 2020 har Agder posisjonen som en internasjonalt ledende region for klimavennlig produksjon og distribusjon av fornybar energi. Dette skjer ved utbygging av ny fornybar energi og tilrettelegging for kraftutveksling som gir økt leveranse av miljøvennlig energi til kontinentet. Den eksportrettede industrien på Agder framstår som et globalt forbilde gjennom høy innovasjon når det gjelder klimavennlige produksjonsprosesser og effektiv energibruk. Klimahensyn er et overordnet krav i alle regionale og lokale samsfunnsbeslutninger. En stadig større andel av oppvarmingsbehovet dekkes av andre energibærere enn elektrisitet og fossilt brensel, og utslippene av klimagasser fra transportsektoren er redusert.»

Agder er en industri- og energi «tung» region, med store vannkraftverk og mye kraftkrevende industri. Regionen er også overføringspunkt for kraft til og fra utlandet. Vi har dessuten en stor oljerelatert industri som er engasjert i utvikling av installasjoner for oljeutvinning i store deler av verden. Det gjør temaet energi og klima til et viktig og relevant tema for landsdelen.

Samtidig er regionen en av de «reneste» i landet mht. klimagassutslipp.

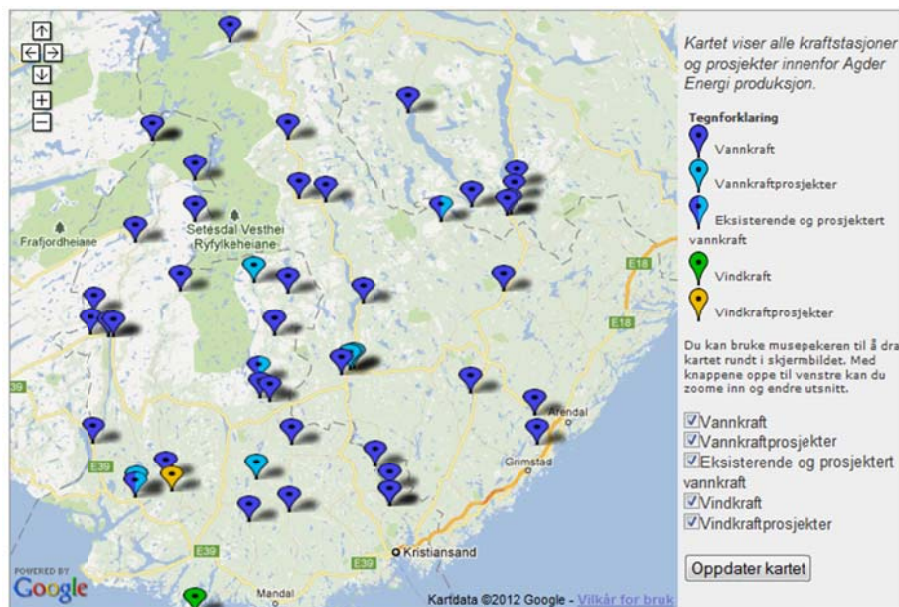
Figur 21: Utslipp til luft, etter region, kilde (aktivitet), komponent, tid og statistikkvariabel (2008) (kilde SSB)

Det store energispørsmålet i regionen er knyttet til utbygging av vannkraft. Videre er det diskusjoner knyttet til lokalisering av vindkraft.

I Listerregionen har man utredet utbygging av en infrastruktur for pumpekraftverk der landsdelens magasin kapasitet utvikles og benyttes til mellomlagring av europeisk overskuddskraft. Et slikt tiltak vil være et godt miljøtiltak internasjonalt, samtidig som det vil ha stort nok potensial til å kunne skape grobunn for å løfte Listerregionen til å få et mer kompetansebasert næringsliv. Dette siste forutsetter at regionens eget næringsliv settes i stand til å spille en aktiv rolle i en slik utvikling.

Figur 22: Kraftstasjoner Agder¹⁸

2.12.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Et av de viktigste klima- og energirelaterte spørsmålene for landsdelen nå gjelder utbygging av vann- og vindkraft.

Agderregionen har store reserver mht. fornybar energi. Dette er reserver av nasjonal interesse. Det er viktig at utnyttelse av det potensialet disse gir, skjer på en måte som kommer regionen til gode.

2.12.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Diskusjonen omkring klima og energi bør adressere alternative løsninger, energidistribusjon generelt, hva vi gjør med overskuddet av fornybar energi i landsdelen og utbygging av kraftnett, osv. Transportnæring og omlegging til alternative drivstoff, tog og økt satsing på kollektiv er en del av dette bildet.

Et hovedtema er hvordan man balanserer bærekraft og ressursutnyttning. Klimasatsing kan komme i konflikt med andre miljøhensyn, som landskaps-

¹⁸ Kilde: Agder Energi

vern. Areal- og transportplaner bør ses i forhold til dette. Et tema her er også forskning, utvikling og innovasjon: Er det bra/ønskelig å satse på mer fornybar produksjon, klimasatsinger på Agder, klimaregnskap, omlegging i ulike industrier og andre arbeidsplasser/boliger/forretningsbygg?

Eksempelvis bør Listerregionens posisjonsnotat om “grønt batteri” følges opp og realiseres i samarbeid med Listeregionen, nasjonale myndigheter, Universitetet i Agder og relevante næringsaktører.

2.13 Politikkområde 13: Innovasjon i offentlig sektor

Regionplan Agder 2020 har følgende formuleringer som adresserer innovasjon i offentlig virksomhet:

«Legge vekt på åpenhet i forvaltningen og aktivt arbeide med utgangspunkt i meroffentlighetsprinsippet.

Skape gode arenaer for bred og folkelig deltakelse i forbindelse med kommunepplanarbeid og andre strategiske planer på lokalt nivå.

Utvikle flere arenaer for samhandling mellom offentlig forvaltning og frivillige organisasjoner.

Starte forsøk med nye former for e-demokrati og borgerinvolvering gjennom nye teknologiske løsninger.

Kommuner og fylker må skape gode rammebetingelser for frivillige organisasjoner, og legge til rette for god informasjonsflyt og kompetansebygging.»

Produktiviteten målt som verdiskaping per ansatt i offentlig forvaltning på Agder er lavere enn landet for øvrig. I tillegg utgjør offentlig sysselsetting en høy andel, særlig i Aust-Agder. Samtidig vet vi at kravene til kommunale tjenester øker, at de økonomiske midlene ikke strekker til, og at kommuner har utfordringer når det gjelder mangel på arbeidskraft og å tiltrekke seg tilstrekkelig kompetanse.

Dette tilsier at det er et potensial for utvikling og innovasjon i offentlig virksomhet. Dette har også skapt økt etterspørsel etter FoU og innovasjon i offentlig virksomhet

Utfordringen er at det må skapes rom/fleksibilitet og tid til å drive innovasjon, i tillegg til at det må legges til rette for en kulturendring i forhold til å tenke innovasjon, ta til seg/implementere endringer, og tenke samspill (innad og på tvers av kommunene, men også i forhold til forskning). Kommunene har behov for virkemidler som stimulerer til samspill med forskning, til å skape arenaer for erfaringsutveksling, til å ta i bruk ny kunnskap, til å tilrettelegge for strukturer og kultur for innovasjon i kommuner, til å dokumentere og evaluere endringer, og til sparring på å arbeide smartere.

Virkemidler som er aktuelle, er blant annet utviklingsprogrammer for innovasjon i offentlig sektor (NFR) (dette virkemiddelet er allerede under utvik-

ling og vil i første omgang rettes mot Helse, Teknologi og Transport), virkemidler rettet mot «klyngedannelse» (som en form for Arena eller NCE), offentlig ph.d. (som en form for nærings-ph.d.) og mulighet for utveksling av kompetanse (som for eksempel en form for gjesteforskerprogram).

Innovasjon i offentlig virksomhet forutsetter åpenhet for nytenking og eksperimentering med nye organisatoriske løsninger. Muligheten for dette varierer mellom ulike forvaltningsområder. Ett av forholdene som må håndteres, er indre spenninger som oppstår mellom mer tradisjonelle forvaltningsområder og områder der friheten til å være innovativ er større.

Tabell 4: Fire offentlige forvaltningsformer ut fra ulike kunnskapsregimer¹⁹

		Syn på organisasjonens frihet	
		Begrenset, lovstyrt	Rom for lokale løsninger
Syn på forvaltningens oppgave	Fastlagt	Forvaltningsregimet (iverksetting av sentralt definert politikk)	Markedsregimet (mulighet for konkurranse mellom ulike offentlige aktører og i forhold til private)
	Gjenstand for tolkning	Forhandlingsregimet (mulighet for lokal påvirkning innenfor fastlagte rammer)	Det diskursive og kreative regimet (frihet til å finne nye løsninger, definere oppgaver på nye måter, lage nye koblinger mellom fiksjoner)

Spørsmålet man bør stille seg er hvordan man kan komme over i den “gule boksen” og hvordan man vil bruke en eventuell slik mulighet. En måte å bli innovativ på er å utfordre de organisatoriske grensene man opererer innenfor. Et tema som diskuteres internasjonalt er forholdt mellom frivillige organisasjoner og forvaltningen og hvordan man kan avlaste velferdssystemet med å aktivisere frivillig sektor.

2.13.1 Utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

- Høy andel offentlig sysselsatte
- “Lav” produktivitet i offentlig sektor på Agder
- Viktig spørsmål blir: hvordan kan man styrke internt utviklings- og forbedringsarbeid i offentlig sektor?

¹⁹ Johnsen, H. C. G. 2005: *Fra forvaltning til dialog*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Samhandlingsreformen: kvalitet på helsetjenester i forhold til de-
sentralisering av oppgaver. Hvordan får til godeløsninger?

2.13.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Én utfordring består i å bidra til å skape større grad av kultur for endring og innovasjon i offentlig sektor. I tillegg bør en fokusere på økt kompetanse innenfor området, samt evne til å initiere konkrete endringsprosjekter.

2.14 Politikkområde 14: Internasjonalisering

Agder, og særlig næringslivet på Agder, er en integrert del av verdensøkonomien, og må derfor forholde seg til konsekvensene som følger av dette, eksempelvis arbeidsdeling av produksjon og at en i større grad har verden som kompetanse/arbeidsmarked. Hvordan kan Agder utnytte mulighetene som ligger i globaliseringen?

Rammebetingelsene for regionen fastsettes i økende grad internasjonalt i EU og i internasjonale avtaler. Hvordan bør offentlige myndigheter på Agder tilpasse seg denne virkeligheten?

På hvilke måte kan en identifisere og videreutvikle de unike kjernekompetansene som regionen besitter i de internasjonale markedene? (<http://www.regionplanagder.no>)

Agder er en utadrettet region som påvirkes stadig sterkere av den internasjonale utviklingen. Landsdelen har forsknings- og utviklingsaktører med et internasjonalt fokus. Nasjonale prioriteringer har også direkte konsekvenser for hva som skjer i vår landsdel. Ved å stå samlet om viktige hovedprioriteringer, kan likevel lokale og regionale beslutninger få avgjørende betydning for landsdelens utvikling. Hovedmålet i regionplanen er å utvikle en sterk og samlet landsdel som er attraktiv for bosetting og næringsutvikling både i kystsonen og de indre distriktene. Vi tror det er størst mulighet for å nå målet dersom vi har et spesielt fokus på å videreutvikle regionens sterke sider. En sterk internasjonal orientering er viktig. Landsdelen bør aktivt utnytte mulighetene for kompetanseheving og påvirkning som ligger i EU-programmer og samarbeidsorganisasjoner (Regionplan Agder 2020: 2).

Internasjonalisering, internasjonalt samarbeid, læring og kompetanseutveksling er på samme måte som en del av de andre politikkområdene en tematikk som griper inn i alle de andre politikkområdene. Vektlegging av internasjonalisering i regionalplanlegging er en erkjennelse av at man er en del av en global virkelighet, og at man er avhengige av og blir direkte påvirket av hendelser utenfor regionens og landets grenser. Det er samtidig også en erkjennelse av at man kan lære av å delta i og ta initiativ til internasjonale samarbeidsprosjekter. Internasjonalisering krever utvikling og styrking av både språklig, kulturell og faglig kompetanse. Skal man lære av andres kompetanse, må man også selv være en kompetent og interessant samarbeidspartner. Både regionens næringsliv, offentlig sektor, institusjoner, samt frivillige og ideelle organisasjoner har et stort utviklings- og læringspotensial som man bare så vidt har begynt å utnytte gjennom økt samarbeid på tvers av landegrensene.

En større grad av realisering av internasjoniseringspotensialet krever ikke bare at regionale aktørers individuelle og kollektive kompetanser økes, men også regional ledelse (jf. politikkområde 15). Et eksempel på dette kan illustreres ved å se på ulikheten i hvordan Hordaland-, Rogaland- og Agderregionen profilerer seg på internasjonale arenaer. En evaluering av Agderregionens deltakelse på OTC (Offshore Technology Conference) i Houston viser at på dette området har Agder et stort uutnyttet potensial sammenlignet med sine naboregioner, som stiller med store delegasjoner ledet av ordførere og representanter for næringslivet. Dette er en arena som skaper koblinger (nettverk) mellom bedrifter på Agder og offentlige institusjoner, og mellom bedrifter på Agder og internasjonale bedrifter. Dette kan ha betydning som døråpnerfunksjon²⁰.

2.14.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Agders nærhet til kontinentet gjør at man har et komparativt fortrinn sammenlignet med mange andre norske regioner i forhold til å utnytte internasjoniseringsmuligheter. Agder har et internasjonalt orientert næringsliv.

2.14.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

I Regionplan Agder 2020 er internasjoniseringsaspektet integrert i flere av politikkområdene. Internasjonal strategi for Agder er et dokument som tar fatt i denne utfordringen og foreslår en arbeidsdeling mellom ulike parter og institusjoner på Agder²¹.

²⁰ Knudsen og Flatnes. 2011: Agder-regionens deltakelse på OTC: Evaluering av regionale, offentlige aktørers deltakelse på oljemessen i Houston. Oxford Research, November 2011

²¹ Se: Internasjonal strategi for Agder – høringsutkast datert 23.januar 2012

2.15 Politikkområde 15: Regional ledelse og samhandling

Gjennom samhandling skal vi oppnå mer. Vi skal ta hele landsdelen i bruk, med vekt på en balansert utvikling og helhetstenkning. Det viktigste grepet i planen er derfor økt samhandling – fordi det bare er gjennom fellesskap vi kan nå ambisiøse mål (Regionplan Agder 2020: 2)

Utfordringene i forhold til regional styring og ledelse kan kort oppsummeres slik: Hvordan arbeide sammen på tvers av administrative og institusjonelle grenser? Hvordan styre utviklingen i ønsket retning?

For å ta ut potensialet som ligger i et regionalt perspektiv på utvikling, er det nødvendig med samarbeidsvilje og samarbeidsevne blant regionale aktører og institusjoner. Men dette er isolert sett ikke nok. Regional utvikling krever også kapasitet for styring, koordinering og samordning av ressurser på tvers av territorielle, administrative og institusjonelle grenser (les regional ledelse). På Agder har aktørene vært relativt gode til det første, og man har et stort fokus på viktigheten av samarbeid, jf. sitat over der samhandling og samarbeid fremstår som både drivverket og navet i den regionale utviklingen. For Agder er det en konkret utfordring at man er svakere enn regioner som det er naturlig å sammenligne seg med både i og utenfor Norge når det gjelder regional ledelse. Dette selv om man isolert sett har et like stort fokus på og evne til samarbeid. Isolert sett er kanskje fraværet av regional ledelse den største enkeltutfordringen Agderregionen nå står overfor i forhold til å nå sine utviklingsmål.

Det er flere grunner til at det er slik. Én viktig forklaring er at sentrale politikere i regionen ved viktige veiskiller har valgt å fraskrive seg mulighet for styring heller enn å øke mulighet for politisk styring. Når heller ingen andre aktører verken i fylkene, i de store bykommunene, ved universitetet, i store bedrifter etc. har grepet rollen, har resultatet blitt et regionalt maktvakuum. Tematikken er og har vært et sentralt forskningsspørsmål i forskningsprogrammer som for eksempel VS2010 og VRI 1 og VRI 2. I disse programmene har perspektivet ofte vært at regionen betraktes som et system bestående av mange nettverksressurser. For å ta ut mest mulig av potensialet av disse ressursene, trenger man både samarbeidsvilje og evne i kombinasjon med koordinerende og styrende mekanismer. Dette kalles i fagterminologi ofte for regional eller territoriell governance (nettverksstyring). En nettverksbasert utviklingsmodell uten styringsmekanismer resulterer enten i en fragmentert institusjonsutvikling (at man får celler der man samarbeider, men som

ikke er innbyrdes koordinert), eller i ikke-handling (at man ikke greier å gjennomføre nødvendige handlinger for å nå mål). For Agder sier analysen at regional utvikling på Agder er en ”likning” som ikke helt går opp.

Regionplan Agder 2020-prosessen er en mekanisme som i den grad den danner grunnlag for felles mål og felles handling, virker styrende for prioriteringer og handlinger på tvers av administrative grenser og institusjonsgrenser i regionen. Men slik tabellen under viser, vektlegger også denne planen, på samme måte som regional praksis, relasjonelle komponenter i mye større grad enn de styrende og koordinerende komponentene i ”likningen”.

Tabell 5: Enkel kvantitativ tekstanalyse av Regionplan Agder 2020

	Beskriver utvikling av relasjoner mellom utviklingsaktører (antall treff)	Beskriver utvikling av styringsmekanismer (antall treff)
”Samlet” (som i å stå samlet)	7	
”Samhandling”	21	
”Samarbeid”	40	
”Nettverk”	7	
”Samordning”		3
”Rolle” (som rollefordeling)		3
”Ansvar” (for noe)		10
”Ledelse” og ”Lede”		0
”Styring”		0
”Koordinering”		0
”Kontroll”		0
”Administrere” og ”Administrasjon”		0

Tilsvarende analyse er gjort av Regionplan Agders temarapport av 6.2.2009 kalt ”Mål og strategier for regional samordning og profilering”. Denne rapporten kunne en forvente ville drøfte samordningsdimensjonen. Her ga et søk 142 treff for forhold som beskriver utvikling av relasjoner mellom utviklingsaktører, og kun 9 treff for forhold som beskriver utvikling av styringsmekanismer. Ordet «samordning» brukes for eksempel kun én gang, og da kun i rapporttittelen. Det kan derfor være rimelig å si at betydningen av regional ledelse ikke har vært et tema som hittil har blitt konkretisert som viktig for regional utvikling på Agder.

Hvis vi beholder terminologien knyttet til at regional utvikling både krever samhandling og styringsmekanismer, kan vi konkretisere dette nærmere med eksempler på de politikkområdene som denne utfordringsrapporten tar opp med relevante eksempler fra Regionplan Agder 2020.

2.15.1 utfordringer i forhold til “landet for øvrig”

Regioner som i tillegg til å være ”gode på” samhandling også har etablerte mekanismer for regional styring og koordinering (regional ledelse), er ofte kjennetegnet av en tydelig regional identitet og en forståelse av gjensidig avhengighet for å nå utviklingsmål. Eksempler på slike regioner er Agder fra ca. 1990 til 2004, Stavangerregionen fra 1990 -, Hordaland (Business Region Bergen), Oulo 1980–2000, Finnmark fra ca. 2005, mfl. Hvordan den regionale ledelses funksjon var og er organisert, varierer mellom disse regionene. Felles er likevel at regionen både klarte å utvikle samhandlingsmekanismer og styringsmekanismer som var effektive i den forstand at de har levert konkrete utviklingsresultater. Det er verdt å merke seg at de mest stabile regionale utviklingsystemene ser ut til å være de som har forankret den regionale ledelsen i et politisk lederskap. utfordringen for Agder etter ca. 2005 er at man i takt med institusjonelle nyvinninger, som isolert er svært positive for den regionale utviklingen, har tapt mye av evnen til å ta nye større utviklingsløft.

2.15.2 utfordringer i forhold til Regionplan Agder 2020

Det er etablert en ny organisasjonsstruktur bestående av et sekretariat, en rådmannsgruppe og en politisk samordningsgruppe på Agder for å følge opp arbeidet med Regionplan Agder 2020. Den nye strukturen har ikke noen beslutningsmyndighet, men skal koordinere og drive frem arbeidet med å realisere regionplanen. Regional utvikling er ikke det eneste området hvor vi ser fremveksten av nye organisasjonsløsninger i offentlige virksomheter. På mange felt etterlyses nye styringsformer. I arbeidet med å gjøre Universitetet i Agder til en utviklingsressurs i regionene, er det opprettet nettverk og partnerskap mellom statlige, fylkeskommunale og private organisasjoner. Parallelt med arbeidet med regionplan er samhandlingsreform satt i gang i helse-sektorene, som har medført opprettelse av samordningsorganer mellom sykehus og kommunene. Vi kan snakke om at det er behov for en ny kompetanse knyttet til nye styringsformer.

I faglitteraturen omtales disse reformene som ny offentlig samstyring. Det er snakk om koordinering mellom ulike offentlige etater, og også mellom offentlige etater og private virksomheter og organisasjoner. Årsaken til at vi får disse nye organisasjonsformene, er at det er oppgaver som hver virksomhet alene ikke makter å løse. Offentlige virksomheter må samarbeide for å løse forvaltningsoppgaver. Det er også en årsak at der ulike statlige etater har skullet utgjøre ledd i en tjenestekjede, så har overgangen og koordineringen mellom dem ikke ført til gode løsninger for brukerne. En ytterligere årsak til at man etablerer nye, samarbeidspregede organisasjonsformer i det offentli-

ge, er behovet for innovasjon i offentlig virksomhet. Skal det offentlige bli mer innovativt, så trenger man å bygge ned de organisatoriske grensene man har i dag. Det må skapes forutsetninger for å tenke nye løsninger på tvers av dagens offentlige virksomheter.

Denne nytenkningen i offentlig organisering har sitt motstykke i den offentlige planleggingstenkningen. Mens samfunnsplanlegging tidligere var en offentlig styrt og tidsavgrenset prosess som skulle resultere i en beslutning om en plan, så tenkes planlegging i dag langt mer interaktivt og som kontinuerlige prosesser. Dette forutsetter organisasjonsformer som legger til rette for kontinuerlig dialog, både i forhold til ulike offentlige virksomheter, og til sine omgivelser.

3 Sammenfattende betraktninger

I den grad vi kan trekke sammen diskusjonen over til et dreiepunkt, så vil vi påpeke følgende: Planleggingsmessig mener vi at *kvalitet* og *sammenheng* er viktige forhold. Vi har påpekt at mange av temaene i regionplanen må ses i sammenheng. Der er målkonflikter som må løses, og kvaliteten på løsningene vil avgjøre mye av utviklingen på Agder. Kvalitet har med kompetanse å gjøre, og økt *kompetanse* er sannsynligvis det viktigste enkeltelementet i utviklingen av Agder.

Vi har mye av infrastrukturen på plass, men trenger å øke kvalitet. Innen feltet *utdanning* har vi nok studieplasser, men de akademiske institusjonene i regionen må fortsette å fokusere på økt kvalitet. Når det gjelder forskning har regionen både institusjoner og forskningsparker, men også her må en fortsette fokuset på økt innsats og kvalitet. Universitetet i Agder er tenkt som en del av nærings- og samfunnsutvikling, men må også utvikle sin forskning og sin kvalitet som forskningsinstitusjon på et internasjonalt nivå. Innen feltet *kultur* er situasjonen at vi etter hvert har mange nye kulturhus, men må utvikle innholdet. Innen feltet *sykehus og helse* pålegger samhandlingsreformen å finne nye løsninger som øker kvalitet. Offentlig sektor må utvikle sin styringsmessige kompetanse, blant annet til å forhandle med et stadig mer globalisert næringsliv.

Økt kompetanse og kvalitet vil kunne påvirke inntektsforhold. Gjennomsnittsinntekten på Agder er for lav. Verdiskapingen er for lav; høykompetansesarbeidsplasser ligger andre steder. Det er behov for å oppgradere typiske erfaringsbaserte bedrifter til å bli mer forskningsintensive.

Å øke kompetanse, og dermed øke kvalitet, på alle disse feltene, er kanskje det viktigste man kan gjøre i det videre arbeidet med å utvikle regionen Agder. Vi har også i denne rapporten satt søkelys på de prosessene man har for å komme frem til gode planer og å se ting i sammenheng. Her mener vi det er et betydelig potensial for bedre samhandlings- og styringsdimensjoner innenfor politikkområdene. Dette gjelder for eksempel:

Befolkning, by- og tettstedsutvikling: Forholdene ligger godt til rette for samhandling og en effektiv rollefordeling mellom byene langs kyststripen og indre Agder. Samarbeidet må preges av tillit og romslighet. Agder må kjennetegnes av et engasjement for at også naboen lykkes.

Næring og innovasjon: Man må stimulere eksisterende klynger og på den måten bidra til videreutvikling av nettverkene. Det er viktig å bruke erfa-

ringene fra eksisterende næringsklynger og nettverkssamarbeid til å utvikle tilsvarende samhandling innenfor andre næringsområder. Det må utvikles gode arenaer for samhandling mellom det offentlige virkemiddelapparatet og næringsklyngene. Reiselivsnæringen er viktig på Agder, og er en næring som vil kunne vokse og utvikle seg enda bedre gjennom sterkere fokus på nettverkssamarbeid.

Levekår og helse: Nå tar Agder et samlet tak for å bekjempe levekårsutfordringene og videreutvikle kvalitetene som er landsdelens særlige fortrinn. Dette er helt nødvendig for å trekke nye ressurser til landsdelen, dekke behovet for arbeidskraft og opprettholde et godt velferdssamfunn i fremtiden. Lovfesting av fylkeskommunens oppgaver i folkehelsearbeid gir Agder økte muligheter for samhandling i levekårsarbeidet. Her bør Agder være offensive og gripe nye muligheter til å utvikle tiltak som vil ha effekt knyttet til levekårsutfordringene i landsdelen.

Likestilling: Gjennom systematisk og langsiktig samhandling skal Agder bli et likestilt samfunn med gode levekår som inkluderer alle sørlendinger i det gode liv.

Barn og ungdom: Oppskriften er systematisk samhandling mellom barnehager, grunnskoler, videregående skoler, academia og arbeidsliv. Lærerutdanningene, inkludert etter- og videreutdanning av pedagogisk personale, skal prioriteres. Utviklingsarbeid i barnehage, grunnskole og videregående skole skal være forskningsbasert, og regionen skal trekke til seg en høy andel av FoU-midler og prosjektmidler til skolerelaterte forsknings- og utviklingsprosjekter. Samhandling mellom barnehage, skole, barnevern, helsestasjon og sosialtjeneste, kulturetat, politi og foreldre er nødvendig dersom man skal lykkes med å gi hvert enkelt barn det beste utgangspunktet gjennom oppveksten. Foreldre har en nøkkelrolle, og i de fleste tilfeller er det gjennom samarbeid og støtte til foreldrerollen at vi når de beste resultatene.

Utdanning og forskning: Cultiva, Sørlandets kompetansefond, Aust-Agder utviklings- og kompetansefond og Regionalt forskningsfond for Agder spiller alle en viktig rolle i en forsterket regional satsing innenfor forsknings- og utviklingsarbeidet. Det må være en aktiv samhandling mellom disse. Det er viktig å utvikle utdanningstilbud som møter det regionale næringslivets behov. Et godt eksempel på det er universitetsstudietilbudet i mekatronikk som ble etablert i samarbeid med NCE NODE. Regionen skal utvikle en verdiskapingsstrategi basert på samarbeid og samhandling mellom arbeidsliv, FoU-institusjoner og offentlig sektor, både nasjonalt og internasjonalt.

Kultur: De siste tiårene har erkjennelsen økt om at privat næringsliv, utdanningsinstitusjoner, halvoffentlige virksomheter og den frivillige sektor må samhandle på en likeverdig måte med offentlig sektor for at et samfunn skal oppnå gode resultater. Agder må stimulere til bred og målrettet samhandling for finansiering av kulturtilbudet i landsdelen. Det er en sum av faktorer som påvirker utviklingen av kulturlivet på Agder: samarbeid mellom ulike kulturuttrykk, kobling mot næringslivet, utdanning, forskning og god tilrettelegging fra det offentliges side. Agder må bruke mangfoldet av ressurser som finnes, og satse på kunst, kultur, opplevelser, idrett og en aktiv frivillig sektor. Regionen må utvikle gode samarbeidsformer og kompetanseutviklingstiltak for å stå sterkt i forhold til andre regioner. Dette vil gjøre regionen attraktiv for kulturutøvere og befolkning, noe som bidrar til å profilere regionen. De gode historiene om det moderne Sørlandet skal også fortelles gjennom kulturlivet. Det må etableres relevante samarbeidsfora mellom kulturinstitusjonene i regionen, og det må utvikles samarbeid på tvers av kommunegrenser om lokalisering av kulturhus og arenaer.

Kommunikasjon og infrastruktur: Et samlet Agder må stille seg bak prioriteringene, og må i fellesskap bidra i påvirkningsprosessene som kan sikre økte bevilgninger til utbyggingsprosjektene [E18, E39, Rv9 og Rv41]. Det overordnede målet er å snarest mulig i planperioden få prinsippvedtak i Stortinget om sammenkobling av Sørlandsbanen og Vestfoldbanen, og en modernisering av Sørlandsbanen. I dette arbeidet må regionen stå samlet, slik en har gjort i viktige vegsaker. Agder har allerede vist vei når det gjelder utbygging av digital infrastruktur. Gjennom prosjektet «Det Digitale Agder» har regionen lyktes med å utvikle et finmasket bredbåndsnett i hele regionen som har gitt alle som ønsker det anledning til å kople seg til den digitale motorvegen til en konkurransedyktig pris. Dette har lyktes gjennom samhandling. Agder har et næringsliv som er avhengig av gode kommunikasjonsløsninger mot Europa og mot våre nabo-regioner. Forbindelseslinjene vestover mot Stavanger og østover mot Oslo har særlig stor betydning for de største aktørene i næringslivet. Agder må derfor samarbeide med andre tilgrensende regioner for å få til en samlet utbygging av transportkorridorene. Gjennom samarbeidet "Bedre Stamveg på Sørlandet" og "Det Digitale Agder" har regionen klart å få frem felles prioriteringer, og har gjennomført et samordnet påvirkningsarbeid overfor sentrale myndigheter. Dette arbeidet har bidratt til økte investeringer i infrastruktur.

Klima og energi: Fortsatt fokus på klimavennlige produksjonsprosesser vil gjøre Agder til en viktig industriregion internasjonalt. Dette forutsetter samhandling mellom offentlig sektor, academia, næringslivet og andre kompetansemiljøer. Disse sektorovergrepene vil bidra til en betydelig

merverdi for regionen, og vil gjøre Agder til en foregangsregion på dette feltet. Det må etableres samhandlingstiltak med den delen av næringslivet som arbeider spesielt med fornybar energi og energieffektivisering av prosessindustrien og den petroleumbaserte leverandørindustrien. Offentlig sektor må være en pådriver for grønn næringsutvikling, og må legge til rette for at det etableres koblinger og samarbeidsarenaer mellom næringslivet og akademia. Offentlig sektor skal også være en foregangsregion for klimavennlig atferd. Det skal stimuleres til nettverksbygging og samarbeid på tvers av bransjer. Gjennom å videreutvikle denne måten å arbeide på, skal Agder utvikle fremtidens kunnskapsbaserte og klimavennlige næringsliv og bli en ledende energi- og teknologiregion.

Innovasjon i offentlig sektor: Det må skapes gode arenaer for bred og folkelig deltakelse i forbindelse med kommuneplanarbeid og andre strategiske planer på lokalt nivå. Det er viktig å utvikle flere arenaer for samhandling mellom offentlig forvaltning og frivillige organisasjoner.

Internasjonalisering: Hovedmålet i regionplanen er å utvikle en sterk og samlet landsdel som er attraktiv for bosetting og næringsutvikling både i kystsonen og de indre distriktene. Vi tror det er størst mulighet for å nå målet dersom vi har et spesielt fokus på å videreutvikle regionens sterke sider. En sterk internasjonal orientering er viktig. Landsdelen bør aktivt utnytte mulighetene for kompetanseheving og påvirkning som ligger i EU-programmer og samarbeidsorganisasjoner.

Appendix

Tabell 6: Befolkningsutvikling (SSB)

	Hele landet	Aust-Agder	Arendal	Vest-Agder	Kristiansand	Agder
2000	4 478 497	102 178	39 446	155 691	72 395	257 869
2001	4 503 436	102 714	39 547	156 878	73 087	259 592
2002	4 524 066	102 945	39 554	157 851	73 977	260 796
2003	4 552 252	103 195	39 502	159 219	74 590	262 414
2004	4 577 457	103 374	39 495	160 127	75 280	263 501
2005	4 606 363	103 596	39 676	161 276	76 066	264 872
2006	4 640 219	104 084	39 826	162 317	76 917	266 401
2007	4 681 134	104 759	40 057	163 702	77 840	268 461
2008	4 737 171	106 130	40 701	165 944	78919	272 074
2009	4 799 252	107 359	41 241	168 233	80 109	275 592
2010	4 858 199	108 499	41 655	170 377	81295	278 876
2011	4 920 305	110 048	42 229	172 408	82 394	282 456

Tabell 7: Fremskrivning (altså beregnet) og faktisk (altså opptelt) befolkning Agder (SSB)

	2002	2003	2004	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Aust-Agder	102945	103669	104313	105900	107926	111082	114518	118089	121420
Vest-Agder	157851	159189	160384	161447	166987	172380	178042	184028	189273
Agder	262798	264861	266701	269352	276923	285477	294580	304142	312723
Faktisk folketall Agder	260 796	262 414	263 501	264 872	278 876				

Tabell 8: Sysselsetting (SSB)

	Aust-Agder		Vest-Agder		Hele landet	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
i alt	47291	47875	85277	85994	2497000	2517000
00 Uoppgitt	256	297	486	499	11545	14398
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	1287	1093	1846	1709	75248	71835
05-09 Bergverksdrift og utvinning	463	229	69	31	44545	52713
10-33 Industri	5496	5441	12442	12242	239583	227189
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	427	434	1061	1100	26636	27866
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	4126	4232	8111	8187	186375	188495
45-56 Varehandel, transport, hotell- og restaurant	11409	11587	19545	19562	584308	585237
58-63 Informasjon og kommunikasjon	899	837	1709	1749	85327	86511
64-66 Finansiering og forsikring	908	922	1080	1065	49876	49583
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	3653	3592	7903	7936	266751	269613
84-88 Off. tjen., undervisning og helse	16897	17436	28041	28940	835610	851212
90-99 Personlig tjenesteyting ellers	1470	1555	2984	2975	91196	92348

Tabell 9: Sysselsetting prosentvis fordelt (SSB)

	Aust-Agder		Vest-Agder		Hele landet	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	3 %	2 %	2 %	2 %	3 %	3 %
05-09 Bergverksdrift og utvinning	1 %	0 %	0 %	0 %	2 %	2 %
10-33 Industri	12 %	11 %	15 %	14 %	10 %	9 %
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	9 %	9 %	10 %	10 %	7 %	7 %
45-56 Varehandel, transport, hotell- og restaurant	24 %	24 %	23 %	23 %	23 %	23 %
58-63 Informasjon og kommunikasjon	2 %	2 %	2 %	2 %	3 %	3 %
64-66 Finansiering og forsikring	2 %	2 %	1 %	1 %	2 %	2 %
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	8 %	8 %	9 %	9 %	11 %	11 %
84-88 Off. tjen., undervisning og helse	36 %	36 %	33 %	34 %	33 %	34 %
90-99 Personlig tjenesteyting ellers	3 %	3 %	3 %	3 %	4 %	4 %

Tabell 10: Fordeling sysselsetting 2010 (SSB)

	Aust-Agder	Vest-Agder	Hele landet	Oslo
	2010	2010	2010	0 %
Jordbruk, skogbruk og fiske	0,02	0,02	0,03	3 %
Industri	0,11	0,14	0,09	1 %
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,09	0,1	0,07	6 %
Varehandel, transport, hotell- og restaurant	0,24	0,23	0,23	23 %
Informasjon og kommunikasjon	0,02	0,02	0,03	8 %
Finansiering og forsikring	0,02	0,01	0,02	4 %
Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	0,08	0,09	0,11	16 %
Off. tjen., undervisning og helse	0,36	0,34	0,34	30 %
Personlig tjenesteyting ellers	0,03	0,03	0,04	6 %

Tabell 11: Utdanningsnivå 2010 - prosentvis fordeling (SSB)

		Grunnskole	Videregående skole	Univer-sitet og høyskole kort	Univer-sitet og høyskole lang	Uopp-gitt	Sys-selsatte
Aust-Agder	I alt	21,1	45,4	22,8	5,3	5,3	53 942
	Menn	20,8	49,9	17,3	6,6	5,5	28 555
	Kvin-ner	21,5	40,5	29	3,9	5,2	25 387
Vest-Agder	I alt	20,1	45,9	22,9	5,4	5,7	85 865
	Menn	20,4	49,3	17,6	6,6	6	45 563
	Kvin-ner	19,8	41,9	28,9	4	5,3	40 302
Hele landet	I alt	20,4	41,2	23,7	7,9	6,8	2 517 000
	Menn	21,3	43,8	18,4	8,9	7,6	1 324 998
	Kvin-ner	19,5	38,2	29,5	6,7	6	1 192 002

Tabell 12: Andel husholdninger etter fylke og størrelse på inntekt etter skatt. 2009. Prosent (SSB)

	Under 150 000 kroner	150 000-249 999 kroner	250 000-349 999 kroner	350 000-449 999 kroner	450 000-549 999 kroner	550 000-749 999 kroner	750 000-999 999 kroner	1 000 000 kroner og mer
Hele landet	7	19	18	13	12	19	9	4
Aust-Agder	6	19	17	14	13	20	8	3
Vest-Agder	6	19	17	13	12	20	9	4
Oslo	10	20	20	14	9	14	8	5

Tabell 13: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn1. Fylke. 1. januar 2011 (SSB)

	Folkemengde i alt	Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.	
	totalt	totalt	Prosent
Hele landet	4920305	600922	12 %
Oslo	599230	170206	28 %
Aust-Agder	110048	10033	9 %
Vest-Agder	172048	19093	11 %
Kristiansand	82394	11524	14 %

Tabell 14: Gross product (value added) pr. employed (in 1000 NOK) for all industries 2000-2009, Agder and national level (in parentheses). (SSB)

Industry	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
01-05 Agricult., forestry and fishing	269 (315)	281 (295)	277 (286)	264 (261)	296 (313)	298 (333)	264 (361)	255 (347)	270 (351)	275 (390)
10, 12-37 Manufacturing and mining	466 (480)	499 (507)	506 (530)	460 (575)	552 (608)	581 (649)	660 (714)	819 (730)	859 (748)	1036 (791)
40-41 Electricity and water supply.	1743 (1500)	2194 (1814)	3254 (2150)	4176 (2474)	4628 (2343)	5150 (2971)	7129 (3218)	4490 (2844)	7288 (4306)	5057 (3923)
45 Construction	364 (365)	341 (373)	402 (400)	398 (419)	448 (463)	491 (487)	500 (512)	523 (551)	722 (666)	654 (622)
50-55 Trade (wh.sale/ retail), hotels/rest.	250 (333)	280 (345)	283 (353)	308 (355)	292 (363)	301 (384)	323 (418)	363 (457)	367 (461)	361 (455)
60-64 Transport and communication	742 (567)	634 (640)	602 (640)	582 (662)	606 (694)	605 (731)	600 (778)	683 (734)	825 (1103)	665 (802)
65-67 Financial intermediation	705 (988)	791 (991)	752 (988)	1008 (1209)	1020 (1479)	1048 (1507)	1017 (1410)	1143 (1599)	1397 (1644)	1696 (1965)
70-74 Real estate, renting and consulting	911 (830)	920 (860)	932 (911)	1016 (990)	908 (963)	1032 (992)	1023 (988)	1038 (1038)	989 (984)	1075 (1157)
75 Public administration	381 (377)	381 (419)	431 (435)	388 (438)	426 (471)	453 (507)	489 (536)	521 (577)	654 (707)	792 (805)
80 Education	293 (325)	330 (350)	363 (367)	364 (380)	371 (392)	400 (420)	412 (431)	422 (446)	450 (474)	480 (503)
85 Health and social work	268 (269)	285 (289)	338 (307)	309 (315)	304 (324)	320 (336)	342 (348)	364 (374)	394 (408)	414 (431)
90-99 Other social and personal services	642 (489)	503 (516)	533 (546)	536 (563)	459 (560)	469 (578)	501 (569)	488 (552)	377 (373)	431 (455)
00-99 All industries (excl.oil/gas)	425 (446)	437 (475)	470 (492)	466 (515)	466 (534)	500 (565)	533 (593)	574 (610)	641 (662)	660 (676)

Tabell 15 Gross product / value added in current prices (mill. NOK) for industrial subgroups in Agder. Gross product pr. employed (1000 NOK) in Agder and at national level (in parenthesis) (SSB)

Industrial classification	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Food products, beverages and tobacco	646 303 (396)	815 390 (479)	782 379 (565)	1012 508 (601)	900 456 (646)	861 433 (637)	1273 633 (605)	868 491 (569)
Textiles, wearing apparel, leather	174 309 (281)	158 360 (328)	140 341 (367)	126 342 (426)	157 418 (447)	160 442 (495)	177 522 (477)	110 346 (433)
Wood and wood products	744 360 (331)	826 420 (385)	1001 508 (470)	939 447 (471)	1248 560 (501)	1298 559 (557)	1205 503 (489)	1190 550 (447)
Pulp, paper and paper products	93 192 (676)	126 327 (621)	156 427 (657)	134 427 (615)	155 576 (751)	118 470 (-)	over	Over
Publishing, printing, reproduction	442 432 (427)	458 449 (498)	491 518 (537)	482 516 (612)	522 532 (636)	512 527 (571)	182 185 (593)	143 436 (547)
Refined petroleum, chemical and mineral products	1024 556 (593)	982 533 (597)	1224 607 (762)	1150 586 (871)	1507 744 (956)	2012 967 (1020)	1105 514 (1061)	1358 741 (557)
Basic metals	1767 938 (853)	1454 825 (677)	1735 1126 (1019)	1566 1068 (1033)	1637 1098 (1282)	1827 1396 (1155)	1848 1218 (1181)	1561 1073 (512)
Machinery and other equipment n.e.c.	2756 451 (453)	3006 519 (522)	2766 505 (564)	3575 607 (624)	4340 709 (682)	7152 1120 (718)	8074 1128 (805)	9901 1395 (793)
Building of ships, oil platforms and modules	1082 396 (451)	1110 430 (521)	1123 513 (583)	990 499 (602)	1350 602 (707)	1478 525 (585)	2075 807 (610)	1999 386 (613)
Furniture and other manufacturing n.e.c.	296 366 (339)	286 392 (384)	328 469 (518)	360 471 (512)	358 481 (547)	392 527 (509)	362 520 (470)	282 396 (473)

Tabell 16: Gross product (in mill. NOK) for all industries, Agder 1997-2009. Percentage distribution Agder/Nation in parentheses (SSB)

Industry	1997	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
01-05 Agricult., forestry & fish.	734 1,83 (2,70)	897 1,83 (2,83)	892 1,77 (2,34)	868 1,59 (2,16)	821 1,51 (1,92)	859 1,55 (2,08)	950 1,58 (2,06)	911 1,37 (2,07)	809 1,07 (1,80)	880 1,02 (1,64)	861 0,98 (1,74)
10, 12-37 Manufacturing and mining	8088 20,14 (15,29)	9292 18,93 (14,48)	9901 19,61 (14,19)	9491 17,43 (13,75)	8180 15,03 (13,64)	9834 17,75 (13,51)	10440 17,36 (13,48)	12282 18,51 (14,02)	15918 21,09 (15,33)	17307 20,12 (14,31)	19129 21,84 (13,82)
40-41 Electricity and water supply.	2243 5,59 (3,24)	2069 4,21 (2,68)	2253 4,46 (2,89)	3361 6,17 (3,14)	2877 5,29 (3,33)	2749 4,96 (3,06)	3198 5,32 (3,47)	4256 6,42 (3,58)	3489 4,62 (2,87)	6195 7,20 (4,10)	4652 5,31 (3,76)
45 Construction	2047 5,10 (5,19)	3061 6,23 (5,44)	3003 5,95 (5,32)	3573 6,56 (5,55)	3645 6,70 (5,43)	4137 7,47 (5,84)	4696 7,81 (5,97)	5078 7,65 (6,15)	5908 7,83 (6,59)	8552 9,94 (7,40)	8375 9,56 (7,26)
50-55 Trade (wh.sale/ retail), hotels/rest.	4635 11,54 (14,63)	5234 10,66 (13,80)	5846 11,58 (13,37)	5918 10,87 (13,26)	6538 12,02 (12,75)	6405 11,56 (12,66)	6663 11,08 (12,69)	7454 11,24 (13,03)	8931 11,83 (13,80)	9144 10,63 (12,67)	8760 10,00 (11,95)
60-64 Transport and communication	4423 11,02 (10,87)	6054 12,33 (9,64)	4949 9,80 (9,98)	4709 8,65 (9,45)	4597 8,45 (9,15)	4879 8,80 (9,02)	4886 8,12 (9,01)	4839 7,29 (8,89)	5783 7,66 (8,04)	6609 7,68 (10,85)	6172 7,05 (10,79)
65-67 Financial intermediation	1349 3,36 (4,71)	1305 2,66 (4,65)	1510 2,99 (4,42)	1593 2,93 (4,23)	1930 3,55 (4,76)	1857 3,35 (5,55)	1896 3,15 (5,32)	1881 2,84 (4,70)	2236 2,96 (5,12)	2820 3,28 (4,99)	3372 3,85 (5,81)
70-74 Real estate, renting and consulting	5897 14,69 (16,59)	6960 14,18 (18,56)	7696 15,24 (18,94)	8306 15,25 (19,39)	8690 15,97 (19,38)	8279 14,94 (18,53)	10120 16,82 (18,80)	10962 16,52 (18,72)	11947 15,83 (19,44)	12184 14,17 (17,81)	12418 14,18 (18,29)
75 Public administration	2436 6,07 (6,31)	2985 6,08 (6,43)	3013 5,97 (6,51)	3241 5,95 (6,38)	3084 5,67 (6,21)	3174 5,73 (6,18)	3149 5,23 (5,91)	3448 5,20 (5,89)	3933 5,21 (5,95)	4912 5,71 (6,63)	5404 6,17 (7,12)
80 Education	2372 5,91	3076 6,27	3414 6,76	3747 6,88	3873 7,12	4012 7,24	4223 7,02	4311 6,50	4578 6,06	4982 5,79	5317 6,07

Agderforskning

	(5,50)	(5,65)	(5,78)	(5,86)	(6,09)	(6,04)	(5,95)	(5,72)	(5,58)	(5,47)	(5,87)
85 Health and social work	4211 10,49 (10,16)	5551 11,31 (10,25)	6021 11,92 (10,64)	7383 13,56 (11,19)	7127 13,10 (11,48)	7329 13,23 (11,58)	7925 13,17 (11,60)	8591 12,95 (11,50)	9534 12,63 (11,68)	10543 12,26 (11,76)	11199 12,79 (12,54)
90-99 Other social and personal services	1250 3,11 (3,53)	2374 4,84 (4,13)	1878 3,72 (4,12)	2121 3,90 (4,28)	2108 3,87 (4,31)	1899 3,43 (4,25)	2031 3,38 (4,23)	2325 3,50 (4,05)	2415 3,20 (3,79)	1872 2,18 (2,37)	1921 2,19 (2,46)
00-99 All industries(excl. oil/ gas) in Agder	40152	49097	50498	54449	54410	55412	60155	66336	75486	86000	87580
Percentage of gross product, continental Norway	[4,99]	[4,92]	[4,74]	[4,94]	[4,74]	[4,61]	[4,68]	[4,75]	[4,98]	[5,14]	[5,19]
00-99 All industries , continental Norway (in bill.)	804	997	1066	1102	1149	1203	1286	1396	1516	1672	1687

Tabell 17: Numbers employed with Agder as place of work, distributed on industries for years 2000-10. Percentage of total employment in Agder for each industry (NACE 2002) and the corresponding percentage for each industry on national level (in parentheses). (SSB)

Industry	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
01-05 Agricult., forest&fish.	3333 2,90 (3,96)	3135 2,70 (3,68)	2898 2,44 (3,52)	3189 2,65 (3,46)	3453 2,77 (3,35)	3167 2,41 (3,17)	3249 2,42 (3,09)	3133 2,36 (3,01)	2802 2,09 (2,85)
10-37 Manufact-&mining	19944 17,34 (14,54)	18750 16,17 (13,91)	17831 15,01 (13,03)	17944 14,90 (12,87)	18609 14,94 (12,86)	19442 14,81 (12,80)	20138 15,00 (12,67)	18470 13,93 (11,38)	18362 13,72 (11,12)
40-41 Electricity & water supply.	1187 1,03 (0,79)	1033 0,89 (0,71)	594 0,50 (0,69)	621 0,52 (0,65)	597 0,48 (0,65)	777 0,59 (0,62)	850 0,63 (0,63)	920 0,69 (0,65)	924 0,69 (0,67)
45 Construction	8406 7,31 (6,57)	8873 7,65 (6,74)	9238 7,78 (6,67)	9557 7,94 (6,84)	10163 8,16 (7,02)	11307 8,61 (7,30)	11843 8,82 (7,36)	12805 9,66 (7,88)	13029 9,73 (8,60)
50-55 Trade (wh. sale/ retail), ho- tels/rest.	20925 18,19 (18,27)	20923 18,04 (18,27)	21967 18,49 (18,45)	22171 18,41 (18,42)	23079 18,53 (18,22)	24590 18,73 (18,43)	24894 18,54 (18,19)	24277 18,31 (17,74)	24532 18,33 (17,63)
60-64 Transport and commu- nication	8154 7,09 (7,49)	7821 6,74 (7,17)	8054 6,78 (6,87)	8081 6,71 (6,87)	8060 6,47 (6,68)	8466 6,45 (6,68)	8003 5,96 (6,51)	9283 7,00 (9,08)	9203 6,87 (9,06)
65-67 Financial intermedi- ation	1851 1,61 (2,07)	2118 1,83 (2,08)	1821 1,53 (1,98)	1809 1,50 (1,97)	1849 1,48 (1,95)	1957 1,49 (1,95)	2019 1,50 (2,01)	1988 1,50 (2,00)	1987 1,48 (1,97)
70-74 Real estate, renting and consulting	7636 6,64 (9,86)	8908 7,68 (10,34)	9116 7,67 (10,18)	9804 8,14 (10,56)	10712 8,60 (11,07)	11504 8,76 (11,43)	12316 9,17 (11,99)	11556 8,72 (10,68)	11638 8,69 (10,70)
75 Public administ.	7828 6,81	7513 6,48	7445 6,27	6948 5,77	7054 5,66	7543 5,74	7508 5,59	6825 5,15	6753 5,04

Agderforskning

	(7,51)	(7,13)	(6,94)	(6,50)	(6,42)	(6,28)	(6,21)	(5,97)	(6,00)
80	10482	10334	10812	10547	10456	10828	11075	11087	11379
Education	9,11	8,91	9,10	8,76	8,39	8,25	8,25	8,36	8,50
	(7,66)	(7,77)	(8,15)	(7,89)	(7,75)	(7,64)	(7,64)	(7,87)	(7,97)
85	20729	21831	24140	24747	25100	26176	26716	27026	28244
Health & social	18,02	18,82	20,32	20,55	20,15	19,94	19,90	20,39	21,10
work	(16,81)	(17,71)	(18,92)	(19,37)	(19,32)	(19,06)	(19,04)	(19,63)	(19,85)
90-99	3699	3972	4138	4328	4637	4946	4960	4454	4530
Other social& pers.	3,22	3,42	3,48	3,59	3,72	3,77	3,69	3,36	3,38
services	(3,73)	(3,81)	(4,02)	(4,08)	(4,15)	(4,19)	(4,21)	(3,65)	(3,67)
00	849	764	741	684	790	597	687	742	796
Not available	0,74	0,66	0,62	0,57	0,63	0,45	0,51	0,56	0,59
	(0,73)	(0,66)	(0,58)	(0,52)	(0,55)	(0,45)	(0,45)	(0,46)	(0,57)
00-99									
All ind. , Agder	115023	115974	118795	120430	124558	131300	134258	132568	133869

Tabell 18: Uføre des. 2011 (SSB)

	18-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	Under 35 år	Befolk- ning 18- 34 år	An del ufø re
0901 Risør	3	5	14	16	38	1266	3,0
0904 Grimstad	8	18	20	33	79	4724	1,7
0906 Arendal	12	44	56	98	210	8948	2,3
0911 Gjerstad	0	4	2	7	13	462	2,8
0912 Vegårshei	0	1	0	3	4	363	1,1
0914 Tvedestrand	2	4	8	10	24	1171	2,0
0919 Froland	0	6	4	11	21	1154	1,8
0926 Lillesand	5	9	14	17	45	1971	2,3
0928 Birkenes	1	0	8	12	21	1073	2,0
0929 Åmli	0	3	3	7	13	327	4,0
0935 Iveland	0	0	4	3	7	283	2,5
0937 Evje og Hornes	0	3	6	8	17	717	2,4
0938 Bygland	0	0	0	2	2	205	1,0
0940 Valle	0	1	1	5	7	235	3,0
0941 Bykle	0	1	1	0	2	220	0,9
Aust-Agder	31	99	141	232	503	23119	2,2
1001 Kristiansand	11	67	85	129	292	20049	1,5
1002 Mandal	7	21	19	32	79	3124	2,5
1003 Farsund	2	6	10	17	35	1748	2,0
1004 Flekkefjord	2	9	13	28	52	1782	2,9
1014 Vennesla	5	16	11	25	57	3175	1,8
1017 Songdalen	0	4	5	7	16	1392	1,1
1018 Søgne	1	7	17	17	42	2267	1,9
1021 Marnardal	0	3	2	6	11	474	2,3
1026 Åseral	0	0	2	3	5	159	3,1
1027 Audnedal	0	1	2	5	8	357	2,2
1029 Lindesnes	0	4	4	16	24	984	2,4
1032 Lyngdal	0	9	10	21	40	1671	2,4
1034 Hægebostad	0	0	0	5	5	359	1,4
1037 Kvinesdal	0	6	9	32	47	1180	4,0
1046 Sirdal	0	0	2	4	6	377	1,6
Vest-Agder	28	153	191	347	719	39098	1,8
Norge	956	3682	4583	6559	15780	1109100	1,4

FoU-informasjon

Tittel:	Utfordringer og muligheter på Agder: Innspill til diskusjon om regional utvikling og planstrategi
Prosjektnr.:	1820
Oppdragets tittel:	Utfordringer og muligheter på Agder: Innspill til diskusjon om regional utvikling og planstrategi
Prosjektleder:	Hans Chr Garmann Johnsen
Forfattere:	Hans Chr Garmann Johnsen og Roger Normann (red.)
Oppdragsgiver:	Aust- og Vest-Agder fylkeskommune
Rapporttype:	Prosjektrapport
Rapport nr.:	9/2012
ISSN-nummer (pdf):	0808-5544
Tilgjengelighet:	Åpen
4 emneord:	Regional utvikling, regional planstrategi, utfordrings- og mulighetsbilder.
Sammendrag:	Denne rapporten er bestilt av de to fylkeskommunene på Agder i forbindelse med arbeidet med regional planstrategi. RIS-senteret (Center for Advanced Studies in Regional Innovation Strategies) ved UiA og Agderforskning har fått oppdraget med å lage rapporten. Rapportens rammer er gitt av departementet gjennom kongelig resolusjon 24. juni 2011: <i>Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging</i> . I samråd med fylkene er vi blitt enige om at den foreliggende rapporten skal ha et begrenset omfang, og at den skal bygge på eksisterende forskning som OECD-analysen for Agder, Regional monitor, VRI (Virkemidler for regional FoU og innovasjon), Utredning om forskning på Agder, etc. Videre skal den følge avgrensning gitt av Regionplan Agder 2020, samt <i>Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging</i> . Det har også vært et ønske at denne rapporten skal kunne brukes i forhold til to prosesser, både arbeidet knyttet til Regionplan Agder 2020, og til arbeidet med regional planstrategi.

